

Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan
Studies in Honour of Ömer Özyiğit

Ayrıbasım / Offprint

Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan

Studies in Honour of Ömer Özyiğit

Editörler / Editors

Emre OKAN – Cenker ATİLA

ege

YAYINLARI

Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan
Studies in Honour of Ömer Özyiğit

Editörler / Editors
Emre Okan – Cenker Atila

ISBN 978-605-4701-96-4

© 2015 Ege Yayınları, İstanbul

Yayıncı Sertifika No / Publisher Certificate No: 14641

Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Bu kitapta yayımlanan makalelerdeki bilimsel içerik ve etik ile ilgili tüm sorumluluklar yazarlarına aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

The academic content and ethical responsibility of the articles published here rest upon their authors.
Quotations may be made with proper citation.

Kapak tasarımı / Cover design
Cenker Atila

Kapak fotoğrafları / Cover photos

Ön kapak / Front cover: Phokaia Athena Tapınağı'na ait Ion başlığı / *Ionic capital from the Athena Temple in Phokaia*
Arka kapak / Back cover: Phokaia Athena Tapınağı'nı süsleyen Griphon başı / *Griffin head from the Athena Temple in Phokaia*
(Fotoğraflar/Photos: C. Atila)

Baskı / Printed by

Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No: 202/A Bağcılar - İstanbul
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99
Sertifika No / Certificate No: 29487

Yapım ve Dağıtım / Production and Distribution

Zero Prod. Ltd.

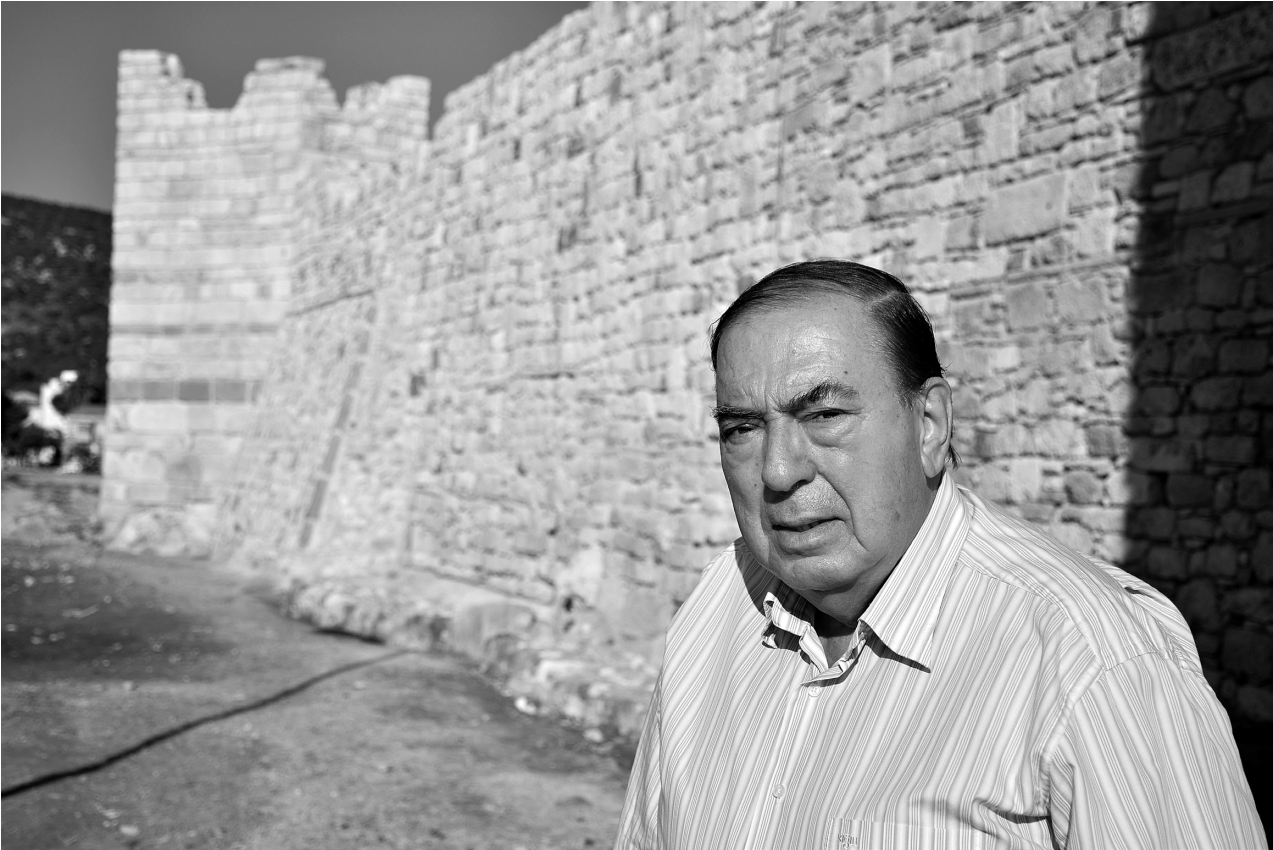
Abdullah Sokak, No. 17, Taksim
34433 İstanbul - Turkey
Tel: +90 (212) 244 7521 Fax: +90 (212) 244 3209
e.mail: info@zerobooksonline.com
www.zerobooksonline.com/eng

İçindekiler / Contents

Önsöz, <i>Emre Okan – Cenker Atila</i>	IX
Foça-Arkeoloji ve Prof. Dr. Ömer Özyiğit, <i>Prof. Dr. Candeğer Yılmaz</i>	XI
Prof. Dr. Ömer Özyiğit, <i>Prof. Dr. Güngör Varinlioğlu</i>	XIII
Yayın Dizelgesi	XV
Arkadaşım Prof. Dr. Ömer Özyiğit, <i>Prof. Dr. Zeki Arıkan</i>	XIX
<i>Meral Akurgal</i>	
Smyrna Athena Tapınağı	1
<i>Cenker Atila – Erdal Korkmaz – Beyhan Gürman</i>	
Kyme Doğu Nekropolü Mezar Tipleri	13
<i>Serdar Aybek – Burak Arslan</i>	
Metropolis'te Bulunan MS 2.-3. Yüzyıla Tarihli İon Tipi Sütun Başlıkları	29
<i>Ahmet Bilir – Mustafa Şahin</i>	
Herakleia Pontika'dan Pantomim Sanatçısı Krispos'un Mezar Anıtı ve Antik Çağ'da Pantomim	47
<i>Orhan Bingöl</i>	
Foça Kazılarına Yorumsuz Küçük Bir Katkı	57
<i>Mustafa Büyükkolancı</i>	
Ayasuluk İç Kale Onarım Süreci	65
<i>Carmelo Colelli</i>	
The Dawn of Cyme	71
<i>Adnan Diler – Gözde Adıgüzel</i>	
Pedasa Akropolis Giriş Kapısında Kült Çanağı	89
<i>Pierre Dupont</i>	
Ionian Cups: Towards a Phocaeen Connection?	103
<i>Aygün Ekin Meriç</i>	
Metal Objects Found Around Metropolis in Ionia	113
<i>Mevlüt Eliüşük</i>	
Bağdat Kırığı Örenyeri Yeraltı Tonozlu Örgü Mezarlar	125
<i>Atilla Engin</i>	
Baraj Suyu Altında Kalan Bir Höyüğün Akıbeti: Sıradur Höyüğü	135

<i>Akın Ersoy – Özer Erdin</i> Antik Dönem Smyrna Agorası'nda Bulunan Roma Dönemi <i>Ludus Latruncularum</i> ve <i>Mankala</i> Oyun Tablaları Üzerine İnceleme	143
<i>Emel Erten</i> The Use of Window Glass in the Roman World	155
<i>Murat Fırat</i> Seramik Çöplüğü Alanı Verileri Doğrultusunda Phokaia Kırmızı Astarlı Kapları	163
<i>Massimo Frasca</i> Aiolic Kyme: A Hellenistic-Roman Cistern on the South Hill	181
<i>Eda Güngör Alper</i> The Late Roman Lamps from Altınpark the Agora of Smyrna Excavations	191
<i>Bartış Gür</i> Miken Faunasına Genel Bir Bakış	205
<i>Binnur Gürler – Gülten Çelik Ersoy</i> Smyrna/İzmir Kazıları Altınpark Mevkii Cam Unguentariumları	217
<i>İlkan Hasdağlı</i> Geç Klasik Dönem'de Klazomenai ve Klazomenai Anakarası'nın Terki	223
<i>Antoine Hermery – Henri Treziny</i> Artémis d'Éphèse, de Marseille à Arles	237
<i>Halime Hüryılmaz</i> Gökçeada-Yenibademli Höyük Kazılarının Ada Tarihine Katkıları	247
<i>Mehmet Işıklı</i> Geç Prehistorik Çağda Doğu Anadolu Yaylasında Ölüm: Kura-Aras Kültürü Ölü Gömme Uygulamaları Üzerine Gözlemler	257
<i>Abuzer Kızıl</i> Çine Akdamlar Basamaklı Kaya Sunağı	275
<i>Taner Korkut</i> Tlos Antik Kenti Bellerophon Kaya Mezarı	287
<i>Sebastiana Lagona</i> Kymeli Bir Atletin Anısına Stel	301
<i>Hüseyin Metin</i> Ünik Bir Situla Işığında Pisidia Yerel Üretimli Hellenistik Kabartmalı Kaplarda Kullanılan Bezemeler	309
<i>Emre Okan – Cenker Atıla</i> Phokaia Maltepe Tümülüsü Dolgusundan Ele Geçen Mühürlü Amphora Kulpları	317
<i>Bekir Özer</i> Kıyı Karia Arkaik Seramiği: Yerel Formlar, Kültürel Sınırlar	331
<i>Pınar Pınarcık</i> Batı Anadolu Tarihi Açısından Karaburun Yarımadası'nın Önemi	349
<i>Yasemin Polat – Aslı Saka</i> Antandros'da Ele Geçen Bir Skaraboid Greko-Pers Mührü	359

<i>Lucia A. Scatozza Höricht</i> Bemalte Nordionische und Aiolische Keramik aus Pithekoussai und Kyme in Süditalien	367
<i>Bilal Söğüt</i> Stratonikeia'daki Koruma Uygulamalarından Örnekler	379
<i>Nuran Şahin</i> Klaros'tan Altın Yıldızlı Bronz Tanrıça Heykelciği	397
<i>Aylin Tanrıöver</i> Kybele in Alexandria Troas	405
<i>Mehmet Tekocak – Volkan Yıldız</i> Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Pişmiş Toprak Vazo	413
<i>Ahmet A. Tirpan</i> Son Araştırmalar Işığında Lagina ve Çevresinin Tarihsel Süreci	433
<i>Remzi Yağcı</i> Rhodian Soli: Orientalizing and Archaic Periods at Soli	445
<i>Ahmet Yaraş</i> Pergamon Maymun Sekisi Nekropolü'nden Pişmiş Toprak İki Telesphoros Heykelciği	459
<i>Levent Zoroğlu</i> Klasik Arkeoloji: Dünü, Bugünü ve Geleceği Üzerine Düşünceler	467
Prof. Dr. Ömer Özyiğit Albümü	475

Önsöz

Bu kitap, meslek yaşamının neredeyse tamamını Arkeoloji'ye, Phokaia Antik Kenti'ne ve daha birçok tarihi değerın korunmasına adayan, ilkelı duruşuyla bilim dünyasındaki yerini sonuna kadar hak eden, meslektaşlarına ve öğrencilerine yardım etmeyi ve desteklemeyi seven değerli hocamız Prof. Dr. Ömer ÖZYİĞİT'e sevgi, saygı ve teşekkürlerimizi sunmak için bir grup meslektaş ve öğrencisinin katkılarıyla hazırlanmıştır.

Prof. Dr. Özyiğit, 1989 yılından bu yana İzmir'in Foça İlçesi'nde, Phokaia Antik Kenti'ndeki III. Dönem kazılarını yürütmektedir ve bu süre zarfında Ege Arkeolojisi adına çok önemli sonuçları bilim dünyasına kazandırmıştır. Hocası, Ord. Prof. Dr. Ekrem AKURGAL'ın "*en iyi hoca malzemenin kendisidir*" özdeyişini ilke edinen hocamız, bu ilkesini yetiştirdiği lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine aşılamayacağı görev bilmıştır.

Değerli Hocamız, yalnızca Phokaia Antik Kenti'nde değil, İzmir'de, Koruma Kurulu Başkanlığı yaptığı dönemde, Kordon Yolu ve Konak Meydanı'ndaki viyadüklerin inşası sırasındaki sağlam duruşuyla, kentin bugün daha yaşanılır bir kent olmasında önemli bir rol üstlenmiştir. O'nun arkeoloji bilimine katkısı ve kültürel varlıkların korunmasındaki dik duruşu, mücadeleci yapısı, mesleki camiada büyük saygı uyandırmış, birçok bilim insanına ilham kaynağı olmuştur. O'nun yetiştirdiği kuşak olan bizler, kendi öğrencilerimizi de, hocamızdan öğrendiklerimiz çerçevesinde yetiştirmeye gayret ediyoruz.

Gönderdikleri makaleler ve anı yazılarıyla bu kitabın ortaya çıkmasında büyük pay sahibi olan yerli ve yabancı bilim insanlarına, kitabın hazırlık aşamasında değerli görüşlerini ve yardımlarını esirgemeyen sayın Suzan ÖZYİĞİT'e ve kitabın basılmasında maddi desteklerini bizden esirgemeyen Foça Belediye Başkanı Sayın Gökhan DEMİRAĞ ve Belediye Başkan Yardımcısı İsmail ASI'ya, Adil İnşaat Taahhüt Ticaret Şti. yetkililerine teşekkürlerimizi sunarız.

Engin bilgi ve tecrübesiyle bizlere örnek olan Hocamız Prof. Dr. Ömer ÖZYİĞİT'e, arkeoloji bilimine yaptığı katkıların sürdüğü nice uzun ve sağlıklı yıllar dileriz.

Emre OKAN – Cenker ATİLA

Foça-Arkeoloji ve Prof. Dr. Ömer Özyiğit

Prof. Dr. Ömer Özyiğit, Üniversitemiz Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'ne uzun yıllar hizmet etmiş, üniversitemize akademik alanda önemli çalışmalar kazandırmış değerli öğretim üyelerinden biridir. Akademik yaşantısının tamamını Ege Üniversitesi'nde sürdüren Prof. Dr. Özyiğit, bu dönem içinde, bugün birçok üniversitede görev alan önemli bilim insanlarını da yetiştirmiştir.

Prof. Dr. Özyiğit, 1989 yılından beri Phokaia Antik Kenti'nin Kazı Başkanlığını sürdürmektedir. Hocamız hem Phokaia hem de İzmir'deki kültürel mirasın korunmasındaki dik ve ilkeli duruşu ile Arkeoloji dünyasının da haklı takdirini ve saygısını kazanmıştır. Eğer bugün Foça; hâlâ yerli yabancı birçok insanın uğradığı sakin tatil beldesi özelliğini taşıyorsa, tarihi değerleri UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'ne girmişse, günümüz rant kavgalarına kurban gitmemişse, bu tamamen Prof. Dr. Ömer Özyiğit'in 25 yılı aşkın sürdürdüğü kültürel mirasın korunmasından taviz vermeyen ilkeli çalışmalarının bir ürünüdür.

Mesai arkadaşları, arkeoloji dünyasından meslektaşları ve öğrencileri arasında mesleki ahlâkı, ciddiyeti ve yardımseverliğiyle genç akademisyenler ve öğrenciler için örnek alınacak bir kişiliktir.

Bütün bu özellikleriyle, yeri doldurulması zor olan değerli Hocamızın, üniversitedeki mesaisi bitmiş olsa da, bilimsel anlamda doruk noktasına ulaştığı tecrübesiyle ülkemiz kültür ve sanat hayatına kazandıracığı eserlerin artarak devam edeceği kanısındayım.

Akademik yaşamını ülkenin kültürel mirasının korunmasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına adayan değerli hocamıza, meslek yaşamındaki ilkeli duruşundan dolayı, Ege Üniversitesi Ailesi adına teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunar, bundan sonraki yaşamında, başarılı akademik çalışmalarının devam etmesini dilerim.

Prof. Dr. Candeğer YILMAZ

Ege Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Ömer Özyiğit

Ev kadını Mihriban Özyiğit ile, yüksek öğreniminde edindiği meslek yerine, memleketinin gözde uğraşı zeytinciliğe yönelen Dünder Özyiğit'in oğlu Ömer Özyiğit 02.02.1949 günü Balıkesir ilinin Ayvalık ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ayvalık'ta, yüksek öğrenimini Ankara'da yaptı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klasik Arkeoloji Kürsüsü'nde dört yıllık öğrenimi, çalışma alanı konusunda belirleyici oldu.

Ömer Özyiğit, 1969-70 öğretim yılında bitirdiği bilim dalında, Yüksek Lisans (1974) ve Doktora (1980) aşamalarını Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal'ın danışmanlığında ve onun son doktora öğrencisi olarak geçti.

Öğrenimiyle ilgili görevlerle çalışma yaşamına başladı: Bergama Arkeoloji Müzesi'nde Müze Asistanlığı (29.12.1971-31.12.1976), yerli ve yabancı kazılarda (Pergamon, Eski Smyrna/Bayraklı, Erythrai) beş yıl süresince Müze Asistanlığı, bu kazılarla birlikte Gryneion kazısı üyeliği, Kültür Bakanlığı'nın görevlendirmesiyle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde eski eserleri koruma çalışması (1974).

Ömer Özyiğit, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi (Edebiyat Fakültesi) Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı'nda akademik yaşamına adım attı (01.01.1977), Yard. Doç. (16.08.1982), Doçent (11.10. 1988), Profesör (1995) sanını aldı. 33 yıldan beri üstlendiği öğretim üyeliğini profesör olarak sürdürmektedir.

Derslerinde verdiği kuramsal bilgileri uygulama alanına geçirdi: Bergama Akropolis'inin arkasında bugün Kes-tel Barajı suları altında kalan seramik işlikleri alanında dört mevsim boyunca kurtarma kazıları yaptı (1985-88). Phokaia kazılarını gerçekleştirdi ve yönetti (1989-2015).

Ömer Özyiğit yurt dışında da bilimsel çalışmalarını yürüttü; C.N.R.S. burslu olarak Paris'te Louvre Müzesi'nde Myrina ve Smyrna Terracotta'ları üzerinde incelemelerde bulundu (1985), Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün çağrılısı olarak Berlin'de araştırmalarda bulundu (1987, 1991, 2004).

Yurt içinde ve yurt dışında çok sayıda sempozyum ve kongreye bildiriyle katıldı. Birçok dış ülkede konferanslar verdi: Yunanistan'da Rodos, Mytilene (Midilli), Hanya (Girit), Volos ve Atina; İtalya'da Catania, Napoli, Taranto, Cosenza Üniversiteleri; Fransa'da Aix-en-Provence Üniversitesi, Marsilya Tarih Müzesi'nde (Musée d'Histoire de Marseille); İspanya'da Ampurias (Barselona)'da Almanya'da Bochum'da pek çok konferans verdi, bildiri sundu.

Ömer Özyiğit, YÖK tarafından Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu üyeliğine seçildi (1995), 2001 yılına değin aralıklarla sürdürdüğü bu görevinde başkanlık da üstlendi, Bu süreçte İzmir ve çevresinin korunması konusunda oldukça önemli kararların alınmasında etkili oldu.

Ömer Özyiğit, İtalya'da Catania Üniversitesi'nde Yüksek Lisans dersleri vermek üzere çağırılı olarak gittiğinde, ders programını gerçekleştirme süresi içinde Sicilya'da antik kentlerde incelemelerde bulundu.

Prof. Dr. Ömer Özyiğit, Alman Arkeoloji Enstitüsü ile Avusturya Arkeoloji Enstitüsü'nün muhabir üyesidir.

Ömer Özyiğit, evli ve bir çocuk babasıdır.

Yayın Dizelgesi

Prof. Dr. Ömer Özyiğit'in pişmiş toprak heykelcikler, Antik Dönem kiremitleri ve çatıları, Helenistik Dönem seramikleri, Pergamon ve Phokaia kazıları ağırlıklı olmak üzere çok sayıda yayını yıl sırasına göre şöyledir:

1986

- 1) "Bergama Arkeoloji Müzesi'nde Sergilenen Myrina Terracattaları ve Aglophon İşliği", *IX. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1986, 499-506, Lev. 245-250.

1988

- 2) "Antik Çatılarda Dere Kiremitleri", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, IV, İzmir, 1988, 101-116, Lev. XXXV-XXXVI.
- 3) "Spätarchaische Funde im Museum von Ephesos und die Lage von Alt-Ephesos", *IstMitt* 38, 1988, 83-96, Taf. 11-12, 1989.

1989

- 4) "Nekroloji-Büyük Kaybımız Doç. Dr. Erol Atalay", *Belleten Cilt: LIII, Sayı: 207-208*, Ankara 1989, 969-974.
- 5) "Avrupa Koleksiyonlarındaki Batı Anadolu Üretimi Sahte Terracottalar", *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1989, 411-450, Res. 1-44.

1990

- 6) "Alaturka Kiremidin Oluşumu", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, V, İzmir, 1990, 149-179, Lev. XXXV-XLII.
- 7) "Pişmiş Toprak Sahte Heykelciklerin Stil ve Teknikleri", *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, I, Ankara, 1990, 239-266.
- 8) "1988 Yılı Erythrai Sondaj Çalışmaları", *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, I, Ankara 1990, 125-150.
- 9) "Batı Anadolu'da Antik Dönem Çatıları", *X. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1990, 303-326, Lev. 211-228.
- 10) "Céramiques Hellénistiques D'Aprés Les Fouilles de Pergame/Kestel", *B' EΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ. ΠΡΑΚΤΙΚΑ*, ΑΘΗΝΑ 1990, 94-97, Pls. 55-59.

1991

- 11) "On The Dating of the City Walls of Ephesos", *Erol Atalay Memorial, Arkeoloji Dergisi Özel Sayı I*, İzmir 1991, 137-144, Pl.XXXIV-XXXVIII.
- 12) "Eski Eser Tahribatı ve Kaçakçılığı Nasıl Önlenebilir?", *Arkeoloji ve Sanat* 52- 53, İstanbul, 1991, 26-29.
- 13) "1989 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, I, Ankara, 1991, 127-153.

1992

- 14) "Efes Müzesi'ndeki Arkaik Dönem Sonu Buluntuları", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi VI*, İzmir, 1992, 91-106, Lev.XXXVII-XLV.
- 15) "Foça ve Phokaia Nereye Gidiyor?", *Ege Mimarlık*, 92/2, İzmir, 1992, 20-22.
- 16) "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası Üzerine", *Ege Mimarlık*, 92/3-4, İzmir, 1992, 22-27.
- 17) "İki Büyük Kaybımız: Mustafa Uz ve Murat Erdim", *Ege Mimarlık*, 92/3-4, İzmir, 1992, 72-73.
- 18) "1990 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, II, Ankara, 1992, 99-122.

1993

- 19) “1991 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı, II*, Ankara, 1993, 1-22.

1994

- 20) “1992 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı, II*, Ankara, 1994, 11-36.
- 21) “An Amphora at Erythrai”, *Production et commerce des amphores anciennes en mer Noire (25-28 mai 1994)*, Resumés du colloque d’ İstanbul 1994, 10.
- 22) “The City Walls of Phokaia”, *Revue des Études Anciennes*, 96, 1994, 77-109.
- 23) “Hellenistik Ceramics of Phokaia”, *Δ’ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ; ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ, ΜΥΤΙΛΗΝΗ (27 ΜΑΡΤΙΟΥ- 3 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1994)*, ΜΥΤΙΛΗΝΗ 1994, 37.

1995

- 24) “Les Dernières Fouilles de Phocée”, *Phocée et La Fondation de Marseille*, 1995, 47-59.
- 25) “1993 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı, I*, Ankara, 1995, 425-454.

1996

- 26) “1994 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı, II*, Ankara 1996, 1-26.

1997

- 27) “Kültürel ve Doğal Varlıklarımızın Korunmasında Üniversitelerin İşlevi”, 3. *Üniversite Kurultayı, Bildiriler. 6-7 Aralık 1996*, İzmir 1997, 196-200.
- 28) “1995 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, II*, Ankara 1997, 1-26.
- 29) “Les Critères de datation des figurines de terre cuite”, *Akurgal’a Armağan (Festschrift Akurgal)*, *Anatolia-Anadolu, XXIII, 1984-1997*, edited by Cevdet Bayburtluoğlu, Ankara 1997, 61-77.

1998

- 30) “1996 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı, I*, Ankara, 1998, 763-793.

1999

- 31) “1997 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı, II*, Ankara, 1999, 49-65.
- 32) “Denizlere Açılan Kybele”, *Atlas, Sayı: 75 - Haziran 1999*, 152-156.

2000

- 33) “1998 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *XXI. Kazı Sonuçları Toplantısı, II*, Ankara, 2000, 33-46.
- 34) “Phokaia”, *DER NEUE PAULY. Enzyklopädie der Antike, Band 9 Or-Poi*, Stuttgart 2000, 940-941.
- 35) “The Chronology of Pergamene Appliqué Ware”, *Ε’ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ. ΠΡΑΚΤΙΚΑ, ΑΘΗΝΑ*, 2000, 195-198, Pls. 99-102.
- 36) “Lessanctuaires de Phocée à la lumière des dernières fouilles”, *Les Cultes des cités phocéennes, Etudes massaliètes 6, 2000* (avec A. Erdoğan), 11-23.

2001

- 37) “1999 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *XXII. Kazı Sonuçları Toplantısı, II*, Ankara 2001, 1-14.

2002

- 38) “2001 Yılı Phokaia Kazı, Restorasyon ve Çevre Düzenleme Çalışmaları”, *İzmir Kent Kültürü Dergisi V*, İzmir 2002, 181-187.

2003

- 39) “2000-2001 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, Ankara 2003, 333-350.

2004

- 40) “2002 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, Ankara, 2004, 441-452.
- 41) “Phokaia’da Akurgal’ın Kazıları Işığında Son Dönem Çalışmaları”, *Anadolu/Anatolia* 25, 2003, Ankara, 2004, 97-107.
- 42) “Recent Work at Phokaia in the Light of Akurgal’s Excavations”, *Anadolu/Anatolia* 25, 2003, Ankara 2004, 109-127.
- 43) “On the Dating of the Poyracık (Gambrion) Tomb Finds”, *ISTMITT*, 54, 2004, 331-350, figs. 1-16.

2005

- 44) “2003 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, 26. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Ankara, 2005, 43-50.
- 45) “Nasıl Bir Foça İstiyoruz?”, *FOÇA. Çevre ve Kültür Dergisi*, Sayı 1 / Şubat 2005, 3.
- 46) “Batı’ya Açılan Kapı: Foça ve Phokaia”, *FOÇA. Çevre ve Kültür Dergisi*, Sayı 2, Mart 2005, 8-18.
- 47) “Son Dönem Phokaia Kazılarının Sonuçları”, *FOÇA. Çevre ve Kültür Dergisi*, Sayı 3, Temmuz 2005, 6-10.

2006

- 48) “Phokaia Pers Mezar Anıtı”, *FOÇA. Çevre ve Kültür Dergisi*, Sayı 4, Bahar 2006, 20-23.
- 49) “Phokaia’nın Griffon ve Atları”, *FOÇA. Çevre ve Kültür Dergisi*, Sayı 5 / Güz 2006, 3-6.
- 50) “Some Terracottas From Kyme in the İzmir Museum”, *Studisu Kyme Eolica III*, Catania 2006, 97-119, Pls. XIV-XX.
- 51) “2004 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Ankara, 2006, 73-88.
- 52) “Nouvelles Recherches Archéologiques à Phocée”, *VELIA. Attidel 45. Convegno di Studi Sulla Manga Grecia – Taranto 2005 (Taranto-Marina di Ascea 21-25 Settembre 2005)*, Taranto 2006, 9-22, Tav. I-VIII.
- 53) “Phokaia”, W. Radt (Hrsg.), *Stadtgrabungen und Stadt forschungim westlichen Kleinasien*, *BYZAS* 3 (2006), 303-314.
- 54) “Foça’dan Gerçek Öyküler-1, Arkeolojik Buluntular Erozyonla Gelmiş Koruma Kurulu’na Göre!”, *IDOL* 31 (2006) (*Arkeologlar Derneği Dergisi*), 2-10.

2007

- 55) “2005 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Ankara, 2007, 341-354.
- 56) “Die Jüngsten Ausgrabungen in Phokaia”, *Kyme e l’Eolide da Augusto a Costantino. Attidell’ Incontro Internazionale di studio (Napoli, 12-13 dicembre 2005)*, Napoli 2007, 21-44, Abb. 1-15.
- 57) “Antik Çağ’da İzmir ve Çevresinde Ekonomi ve Ticaret – Trade and Economics in Ancient İzmir and its Surroundings”, *İzmir Ticaret Tarihi Müzesi ve Antik Ege’de Ticaret-İzmir Museum of Commercial History and Trade in Antique Aegean*, İzmir 2007, 21-44.

2008

- 58) “2006 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Ankara 2008, 489-512.

2009

- 59) “Phokaia Griffon Protomları ve Griffon Protomlu Kazanların Kronolojisi”, *Altan Çilingiroğlu’na Armağan. Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı’na Adanmış Bir Hayat*, İstanbul 2009, 489-504.
- 60) “2007 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, Ankara, 2009, 387-410.
- 61) “Recent Discoveries at Phocaea”, *Empuries* 56, 2009, 26-40.

2010

- 62) “Foça (Phokaia) Athena Tapınağı”, *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, Mart-Nisan 2010, Yıl: 1, Sayı: 4, 66-71.
- 63) “2008 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, Ankara, 2010, 65-87.

2011

- 64) “2009 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, Ankara, 2011, 385-404.
- 65) “Ege’nin Denizci Kenti Phokaia”, *Aktüel Arkeoloji*, Eylül-Ekim 2011/23, 88-92.

- 66) “1. Foça Arkeolojik Park Projesi”, *Ege'den* (Foça Press yayını), Ağustos 2011, Yıl: 1, Sayı: 1, 8-22.
- 67) “Phokaia Kazıları ve Yeni Projeler”, *Egeden* (Ege Üniversitesi Rektörlüğü yayını), Yıl: 3/Sayı 10, İzmir 1911, 40-42.
- 68) “Foça Kent Duvarları (Foça City Walls)”, *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, Kasım-Aralık 2010, Yıl: 3, Sayı:14, 104-110.
- 69) “Phokaia Kazıları”, *Arkeolojinin Gizemli Dünyası*, Ege Üniversitesi Arkeolojik Kazıları Fotoğraf Sergisi, İzmir 2011, 24-25.
- 2012
- 70) “Phokaia”, *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, Ed. A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat, İzmir 2012, 293-312.
- 71) “Phokaia'nın Atları (The Horses of Phokaia)”, *Ord. Prof. Dr. Ekrem AKURGAL 100 Yaşında, Anadolu/Anatolia III.1 2012, Anı-Armağan Serisi Ek III.1, Festschrift Series Supplements III.1*, 155-202.
- 72) “2010 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, Ankara, 2012, 481-504.
- 73) “Korumacılıkta Yeni Bir Yöntem: Şafak Operasyonları”, *Stratonikeia'dan Lagina'ya – Ahmet Adil Turpan Armağanı*, Ed. Bilal Söğüt, İstanbul 2012, 493-512.
- 2013
- 74) “2011 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *34. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, Ankara 2013, 173-190.
- 75) “Phocaeen Horse and Griffon Protomes”, *L'Occident Grec de Marseille à Mégara Hyblaea. Hommages à Henri Tréziny, BiAMA 13 (2013) (Bibliothèque d'Archéologie Méditerranéenne et Africaine)*, 15-26.
- 76) “Ayvalık'ta 19. Yüzyıldan Korinth Düzeninde Bir Prostýlos Tapınak Yapısı: Panagia Phanoremeni Ayazması”, *Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı*, Ed. Görkem Kökdemir, Ankara 2013, 485-522.
- 77) “Die Schmidewerk stattaus Phokaia: Ein Kurzbericht”, *Anatolian Metal VI, Der Anschnitt (Zeitschrift für Kunst und Kulturim Bergbau)*, Beiheft 25, Bochum 2013, 239-246.
- 78) “Phokaia Kent Duvarları Çalışmaları/Studies On Phokaia City Walls”, *Ege Üniversitesi 5. Uluslararası Egeart Sanat Günleri, 6-15 Aralık 2013, Ege Üniversitesi Kazılılarıyla Geçmişin İzinde*, İzmir, 2013, 96-103.
- 2014
- 79) “Phokaia'da Cenevizliler Dönemi”, *Levent Zoroğlu Armağanı*, Ed. Mehmet Tekocak, İstanbul 2014, 1-11.
- 80) “2012 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *35. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, Ankara, 2014, 81-99.
- 2015
- 81) “2013 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, *36. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, Ankara, 2015, 139-164.
- 82) “Architectural Terracottas from the Phokaian Temple of Athena in the İzmir Museum”, *Studi in onore di Ord. Prof. Dr. Sebastiana LAGONA*, 2015 (Baskıda).

Arkadaşım Prof. Dr. Ömer Özyiğit

My Friend Prof. Dr. Ömer Özyigit

Zeki ARIKAN*

Prof. Ömer Özyiğit için hazırlanan bu armağan kitabına onunla tanışıklığımı anlatarak küçük bir katkıda bulunmak istiyorum. Daha doğrusu arkadaşlığım üzerine birkaç söz söylemek istiyorum. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Foça kazılarında yıllardan beri birlikteyiz. Tanışmamız yaklaşık 35 yıl önceye gidiyor. Elbette söyleyecek çok sözüm var. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne geldiğim zaman O, Arkeoloji Bölümü'nde asistandı. O günlerde fakültemiz İzmir Yüksek Öğretmen Okulu'nun binasında idi. Okul kapatılmış, binaları bize kalmıştı. Sonradan burada İzmir Fen Lisesi açıldı. Kampüste de bize yeni bir bina bulundu. O günden beri yerimiz değişmedi.

Ben doktoramı yapmıştım. Özyiğit, Akurgal'ın yönetiminde tezini hazırlıyordu. Akurgal adını duyunca, bunun Ömer Bey için çok olumlu bir puan olacağını tahmin etmiştim. Akurgal'ı Tarih Kurumu'ndaki konferanslardan tanıyordum. Sürekli gelir, konferansları yönetirdi. Sonra İzmir'e geldi ve buraya yerleşti. Zaman zaman kendisiyle görüştük, çok yararlı oldu bizler için.

Derken YÖK çıktı. Hazırlıksız yakalandık. Bizleri Yardımcı Doçentlik için sınava aldılar. Asistanlık kaldırılmış, doktorasını yapmış olanlara bir unvan veriyorlardı. “*Yardımcı Doçentlik*” gibi cafcacflı bir unvan! Ömer Bey, “*Bizleri şutlayacaklar!*” diyordu. Neyse şutlanmadık. Yardımcı Doçent olduk. Akademik ilerlememize devam ettik.

Bölüm başkanımız Salih Özbaran, çıkarmakta olduğumuz bölüm dergisine konulmak üzere bir makaleyi incelemek üzere Özyiğit'e teslim etti. Çünkü makale onun alanına giriyordu. O, makaleyi eleştirel bir gözle inceledi ve teslim etti. Bunda gösterdiği bilimsel titizlik, bizleri özellikle bölüm başkanımızı çok memnun etmişti. Özyiğit bilimsel kimliğini kanıtlamıştı. Benim, Özyiğit'in bilimsel kimliğine hayranlığım o zaman başlamıştır. Buna daha sonra da defalarca tanık oldum.

Özyiğit, Foça kazılarını üstlendi. Bu oldukça zor bir görevdi. Bir yandan Sartiuş ile başlayan, Akurgal'la devam eden kazıları sürdürecektik öte yandan rantı bol bir kentte araştırma yapacaktı. Bu elbette kolay bir şey değildi. Pek çok kurum ve kişiyi karşısında buldu. Bunlarla yılmadan mücadele etti. İki kez kazısı kapatıldı, yeniden açıldı. Yalnızca Foça değildi onun derdi. O bütün İzmir'i de kurtarmaya çalıştı. Haklı ve yerinde bir savaş verdi. Sürekli haksızlıklara karşı çıktı. Eski eserlerin ve doğanın korunmasına çalıştı. Bugün Foça, antik ve tarihsel kimliğini koruyorsa bunda Ömer Bey'in katkısı büyüktür. Foça'da başlayan çalışmalar, seramik buluntularından, Pers Mezar Anıtı'na, Herodotos duvarına, Athena tapınağına kadar uzandı. Foça'nın antik dönem tarihi giderek aydınlanıyordu.

* Prof. Dr. Zeki Arıkan, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir

İzmir-Foça yolu üzerindeki Pers Mezar Anıtı'nın onarımı, etrafının ağaçlandırılması başlı başına bir olay oldu. Dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay, başta olmak üzere, Japonya Büyükelçisi, Japon Kültür Ataşesi, milletvekilleri, yüksek düzeyde bürokratlar v.b. kişiler açılışta hazır bulunmuşlardı. Foça'nın antik tiyatrosu da bulunmuş, Foça Osmanlı mezarlığının kurtarılmasına sıra gelmişti. Foça kalesinin çevrelediği alan dar olduğundan ilk günden beri Müslümanlar ölülerini surların dışına defnetmişlerdir. Foça'da hazire yoktur. Hıristiyanlar da öyle. Gün geçtikçe mezarlık büyümüş oldukça geniş bir alanı kaplamıştır. Fakat mezarlığın büyük bir kısmı, yapılaşmayla birlikte yok olmuştur. Mahalle aralarında hâlâ ayakta duran mezarlıklar bunun göstergesidir. "Foça Osmanlı Mezarlığı" olarak bilinen alan perişandı. Çoğu mezar taşları kırılmış, herkesin girip çıktığı, hayvanların otladığı bir alan haline gelmişti. Burayı kurtaran da Özyiğit oldu. Mezarlığın etrafı duvarla çevrildi, Güvenlik sağlandı. Yaklaşık dört yüz mezar ayağa kaldırıldı. Fakat henüz tam olarak mezarlık kurtarılamadı. Bu işin de yapılacağına inanıyorum.

Bir arkeolog olarak Özyiğit'in Foça'ya kazandırdıklarını sayıp dökmeğe olanak yoktur. Son olarak Foça Kent Duvarları'nın onarımı büyük bir olaydır. Foça'nın UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi'ne alınmasına olanak vermiştir. Açılış, Foça'da bir bayram sevinci yaratmış halk ile kazı başkanlığı arasında tam bir uyum sağlanmıştır (16 Kasım 2014). Foça surlarının bu restorasyonla günümüze taşınması, tarihsel mirasa sahip çıkmanın kusursuz bir örneğidir. Üstelik restorasyon büyük bir özenle yapılmış ve takdir toplamıştır. Özyiğit'in bu konudaki başarısı övgüye değer. Bu restorasyonda Özyiğit yalnız bir arkeolog olarak çalışmamış bir mimar, bir mühendis olarak görev yapmıştır.

Özyiğit'le yıllarca aynı koridoru paylaştık. Sık sık buluştuk, dertleştik. Fakültede öğlen yemeklerinden sonra arkadaşlar arasında "Öğretmenler Odası" dediğimiz salonda toplanırdık. Ancak o bu salona pek gelmezdi. İşiyile gücüyle uğraşmak ona daha çekici gelirdi. Herkesin yardımına koştuktan geri kalmazdı, Akurgal'ın ölümü sırasında gerekli hazırlıkların yapılması için nasıl çırpındığını unutamıyorum. Aynı tutumu rahmetli Erol Atalay'ın ölümü sırasında da göstermişti. Öğrencileri için pek çok özverilere katlandı. Onları izler, yaşamlarında korur, kol kanat gererdi. Öğrencilerinin iyi bir yere gelmeleri ya da akademik yaşamlarında başarılı olmaları için hiçbir özveriden kaçınmazdı. Foça, zaten bir okul, deyim yerindeyse bir dersane ve bir atölye idi. Çoğu öğrencisi için tükenmez bir hazine idi.

Ömer Bey'in benim için özel bir yeri vardır. Yıllarca Foça'da birlikte çalıştık. 2013 Şubat'ında ağır bir hastalık geçirdim. Rastlantıya bakın ki o da benden birkaç gün sonra büyük bir trafik kazası geçirdi. Günlerce hastanede kaldı. Çok sıkıntılı günler geçirdi. Daha tam iyileşmeden yazın kazıların başına döndü. Beni Foça'ya götürdü. Rahatımı sağladı. Hastalığım sırasında Foça'da geçirdiğim günleri unutamıyorum. Orada dinlendim, rahata kavuştum, gücümü toplayabildim.

Özyiğit'in derin arkeoloji kültürü yanında bilimsel sezgisini her zaman takdir ettim. Foça surlarının restorasyon hazırlıkları sırasında ona, Osmanlı Arşivi'nde bulduğum belgelerden söz ederdim. Surların onarımı ile ilgili çok ayrıntılı bir belge buldum. Gerekli hazırlıkların yapıldığını, kum, kireç, taş, kereste için ilgili yerlere buyruklar verildiğini de yazıyordu. Bundan 1792'de Foça surları üzerinde geniş bir onarım yapıldığı sonucu çıkıyordu. Bundan kendisine söz ettiğim zaman inanmadı. Ben şaşırdım. Fakat haklı olan Ömer Bey'di. Gerçekten keşifler hazırlıklar yapılmış fakat inşaata başlanamamıştı. Çünkü 1742'den sonra surlar onarım görmemiş o günden bugüne hiç el değmeden gelmişti. O, bu sonuca onarım katmanlarındaki malzemeyi inceleyerek varmıştı.

Foça'ya her yaz gittim. Foça, evimden sonra benim için ikinci bir mekan oldu. Kaldığımız yer eski mahkeme binası. Daha doğrusu daha önce Duyun-ı Umumiye binası olan yapıydı. Bu bina, Foça'nın tuz gelirini denetleyen binaydı. Bu geliş gidişlerimde yazmakta olduğum "Foça Tarihi" için gözlemlerde bulundum, malzeme topladım. Arkeoloji çalışmalarını yakından izledim. Zaman zaman Foça tarihi üzerine öğrencilere söyleşiler yaptım. Kazı evine gelen konuklarla tanıştım, buraya gelenlerden biri büyük sanatçı Avni Arbaş'tı. Foça'ya yerleşmiş atölyesini de buraya taşımıştı. Sık sık kazı evine gelirdi. Onun Özyiğit'le yakın dostluğu vardı. Arbaş'la tanışmak, o büyük insanı yakından görmek bende unutulmaz izler bıraktı.

Yazar Mine Timur Bragner de buraya sık gelenlerden biriydi. Daha doğrusu kazı evinde çalışır, romanlarını yazardı. Sonra Foça'dan taşındı. İstanbul'a yerleşti. Şimdi ara sıra Foça'ya geliyor. Emekli deniz albayı Volkan Sucukçu, Foça'da görevliydi. Görevli olduğu sırada kazı evinin müdavimlerinden. Emekli olduktan sonra Foça'ya yerleşti. Sucukçu, "Eski Foça Karası" denilen üzüm çeşidini tekrar burada yetiştirmek için çok uğraştı. Araştırma yaptı. Almanya'ya gitti. Eski Foça ile Yeni Foça arasında bu iş için bir çiftlik kurdu. Denemelerden olumlu sonuçlar aldı. Bu yolda ilerliyor.

Arkeolog Muammer Demren, Dil ve Tarih'ten Özyiğit'in sınıf arkadaşıydı. Fakülteyi bitirdikten sonra İstanbul'da iş kurmuş, yıllarca karşılaşmamışlar. Yıllar sonra bir rastlantı sonucu karşılaşmışlar. O da kendisini Foça'da buldu. Kazının vaz geçilmez bir elemanı oldu. Ömer Erbil, Foça kazılarını yakından izleyen biri. Kazılarla ilgili çarpıcı haberleri çalıştığı gazetelerde (Milliyet, Hürriyet, Radikal vb) gündeme getirmekle tanınan bir gazeteci. Dr. Sami Sert de kazı evine, kazılara sık gelenlerden biri. Sağlık sorunlarımıza kadar her şeyle yakından ilgilenir. Çok okuyan, Türkiye'nin gündemini yakından izleyen aydın bir insan. Elbette Foça'da tanıdığım daha pek çok arkadaş var. Restorasyonların ustası Osman Turşucu'yu anmadan geçemiyorum. Anmak istediğim daha başkaları da var. İlknur Kurum da bunlardan biridir. Sessizce çalışır, kazının birçok bürokratik işini de kotarır. Serkan ve Kenan kazının sürekli elemanlarıdır. Kışın bile kazı evinde kalırlar. Sabri Arıcı Foça'yı yazın ziyaret eder. Emre Okan, Cenker Atila ve Aynur Civelek de öyle. Kalabalık olan kediler Gamze Özbütev'e havale edilmiştir. Hangi kedi hasta, niçin yemek yemiyor v.b. sorunlar onun işidir. Bütün Foça'nın tanıdığı tam bir hayvan dostudur. Bir süre önce ayrılıp Tire Arkeoloji Müzesi'ne Arkeolog olarak giden Haldun Toksöz'ü de unutmuyorum. Foça'nın güzelliklerini paylaştığımız arkadaşlar bunlarla sınırlı değil elbet. Nurhan Yıldırım, Aslı Kökdemir, Ümmühan Kapar, Heves Sökeli, kırık vazolara can ve ruh veren Melike Aslı Gördes, ve adlarını yazamadığım pek çok ad var. Hepsine teşekkürler...

İşte Özyiğit'le başlayan dostluğumun kısa bir öyküsü. Ege Üniversitesi'nde başlayan ve Foça'ya kadar uzanan bir arkadaşlık... Günler geçiyor fakat arkadaşlık devam ediyor.

Tlos Antik Kenti Bellerophon Kaya Mezarı

Taner KORKUT*

Abstract

Bellerophon Rock Tomb from Ancient Tlos

Located on the slopes of the acropolis of Tlos, the necropolis of the city began to be used as early as the Early Classical period in conjunction with dynastic structures constructed on the peak of the acropolis. Among the tombs that made it to the present-day, the “rock-cut graves” constitute the largest group in terms of quantity. This type of tombs, imitating Lycian wooden dwellings with flat roofs topped by a row of round beams and façades divided into parts through horizontal and vertical wooden beams. In addition, the number of rock-cut tombs with façades imitating the temples is few. The so-called “Bellerophon tomb” is evidently the most spectacular example of this type at Tlos. Excavations conducted inside and outside this tomb revealed important finds. Most important of all, re-examination of the Lycian inscription carved on the side of the tomb shows that the tomb belonged to Lycian dynast Hrixttibili. Evaluation of these finds demonstrates that this tomb was used from the second quarter of the fifth to the fourth century BC.

Muğla İli'ne bağlı Seydikemer İlçesi'nin yaklaşık 15 km güneydoğusunda, Akdağlar'ın batı yamacında konuşlanmış Tlos Antik Kenti gerek sırtını yasladığı dağlık bölgedeki geniş teritoryum alanı gerekse batı yöndeki Eşen Ovası'na hâkim coğrafi konumuyla Likya Bölgesi'nin önemli kentleri arasında yer almaktadır¹. Antik kentin komşuları arasında kuzeyde Araxa, kuzeydoğuda Oinoanda, güneyde Xanthos, güneybatıda Pınara ve batıda Telmessos gibi önemli diğer Likya yerleşimleri bulunmaktadır.

Uzun süre kendi kaderine terk edilmiş kent 19. yüzyılda bölgeye gelen seyyahlar tarafından yeniden keşfedilmiştir. Bunlardan Ch. Fellows ilk kez 1838 yılında Tlos Antik Kenti'ni ziyaret etmiş ve bu geziye ait notların yer aldığı yayınlara bilim dünyasına tanıtmıştır². Fellows'un ardından antik kent ve çevresi T.A.B. Spratt, E. Forbes, Ch. Texier, O. Bendorf, G. Niemann, G. Bean, W. Wurstler gibi diğer araştırmacıların da dikkatini çekmiştir. Tlos Antik Kenti'nde yürütülen ilk kapsamlı araştırmalar 1994 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Akdeniz Üniversitesi işbirliğinde başlatılan yüzey araştırmalarıdır. 2005 yılında kazı izninin verilmesi ile birlikte kentin anıtsal yapılarının kazısına başlanmıştır. Kazı çalışmaları kapsamında daha çok kent merkezinde bulunan tiyatro, stadyum, büyük hamam, kronos tapınağı ve bazilika gibi yapıların araştırılmasına öncelik verilmiştir. Kazı çalışmaları dışında kent merkezi ve çevresinde yüzey araştırmaları da yapılmaktadır³. Yüzey araştırmaları sonucunda

* Prof. Dr. Taner KORKUT, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Antalya. E.posta: tkorkut@akdeniz.edu.tr

¹ Tlos Antik Kenti için genel olarak bkz.: Korkut 2015.

² Fellows 1840, 132-136; 176-181.

³ Tübitak tarafından desteklenen 111K227 numaralı araştırma projesi kapsamında Tlos Antik Kenti'nde bulunan kültür varlıkları belgelenecek oluşturulan harita üzerinde işaretlenmiş ve kentin şehircilik anlayışına yönelik çok önemli bulgulara ulaşılmıştır. Projeye desteklerinden dolayı Tübitak'a şükranlarımızı sunarız.

Tlos Antik Kenti'nin bugün gözle görülen kent merkezinden ibaret olmadığı, aksine erken dönemlerden itibaren oldukça geniş bir alana yayıldığı anlaşılmıştır. Belki de Hititler'in Tlos'dan bahsederken "Dalawa Ülkesi" ifadesini kullanması bundandır⁴.

Tlos Antik Kenti'nin oldukça geniş bir alana yayıldığı ve bu alanların tüm zamanlarda kullanım gördüğü farklı formlardaki mezar anıtlarıyla da belgelenmiştir. Günümüze ulaşan mezar anıtları içerisinde "kaya mezarları" en büyük grubu oluşturmaktadır. Kaya mezarları daha çok Likya Bölgesi'ne özgü gösterişli cephe mimarisi ile öne çıkmaktadır⁵. Kaya mezarlarının cephe düzenlemesi genelde anakayadan yontularak şekillendirilmiştir. Ancak bazı kaya mezarlarında aplike tekniğiyle oluşturulmuş cephe mimarisinin varlığı da belgelenmiştir. Kaya mezarlarının çoğu ya antik çağlarda ya da yakın zamanda soyulmuştur. Henüz dokunulmamış, orijinal konumda olan kaya mezarlarına da kazılar esnasında ulaşılmıştır. Kaya mezarlarının iç kısımlarında farklı düzenlemelerin olduğu ve genelde klineler üzerinde gömülerin yapıldığı görülmüştür. Ayrıca ölü hediyeleri de bu klineler üzerine bırakılmıştır. Mezarların ortasında bulunan çukura ise daha önceki gömüler ve ölü hediyeleri düzensiz biçimde depolanmıştır. Genelde aile mezarı olarak kullanılan kaya mezarlarının iç düzenlemesinde farklı zaman dilimlerinde değişiklik yapıldığı da bilinmektedir. Örneğin bir kaya mezarında Roma Dönemi'nde klineler yerine tuğlalardan oluşturulmuş gömü alanları tespit edilmiştir. Bahsi geçen alanlarda yürütülen kazı çalışmaları esnasında gömülerin üst üste yapıldığı ve ölü hediyelerinin de bu alanlara bırakıldığı gözlemlenmiştir. Bunlardan başka arkeolojik buluntular ışığında bir kaya mezarının yaklaşık 600 yıl gibi uzun bir süre kesintisiz kullanıldığı da belgelenmiştir. Bugüne kadar açılan kaya mezarlarının içerisinde sadece ceset gömme geleneğinin tercih edildiği görülmüştür; kremasyon gömüsüne ise hiç rastlanılmamıştır.

Tlos Antik Kenti'nin ikinci büyük mezar grubunu "lahitler" oluşturmaktadır⁶. Lahit mezarlar Likya tipi semerdam kapaklı olabildiği gibi üçgen alınlıklı kapaklara sahip lahitler de kullanılmıştır. Lahitlerin bir kısmı hyposorion üzerine oturtulmuştur. Bir grup lahit ise doğrudan zemine yerleştirilmiş veya yerden hafifçe yükseltilmiş bir podyum üzerinde durmaktadır. Lahit kazıları ışığında Likya Bölgesi sepulkral inancına yönelik önemli bilgilere ulaşılmıştır. Örneğin Hellenistik Dönem'e tarihlenen bir lahdin uzun yüzünün önünde podyum düzenlemesinin oluşturulduğu ve bu bunun üzerine silindirik gövdeli mezar altarnının yerleştirildiği gözlemlenmiştir⁷. Podyum üzerine ayrıca bir sunu çukuru da bulunmaktadır. Diğer taraftan lahit kapağı üzerinde açılmış niş içerisine bir adak stel yerleştirilmiştir. Benzer stel yuvaları kaya mezarlarından bilinmektedir.

Tlos Antik Kenti'nin diğer bir mezar grubunu "oda gömütler" oluşturmaktadır. Oda gömütler kendi içinde iki alt gruba ayrılmaktadır. Birinci grubu yarısı kayadan yontulmuş oda gömütler oluşturur. Bu örneklerde genelde sadece ön cephe örülerek vurgulanmıştır. İkinci grupta ise mezarın tamamı örülerek oluşturulmuştur. Bu tür oda mezarlar için daha çok çukur bir alan seçilmiştir. Böylece mezar yapımında kullanılan malzemeden tasarruf sağlanmıştır.

Sayıları diğerlerine oranla çok fazla olmayan "anıt mezarlar" Tlos Antik Kenti'nde karşılaşılan mezar anıtlarındandır. Kentin farklı noktalarında günümüze ulaşan anıt mezarların genelde düzgün kesilmiş blokların örülmesiyle inşa edildiği görülür. Yan yana yerleştirilmiş birden fazla anıt mezar olabileceği gibi tek başına duran örnekler de mevcuttur. Anıt mezarlar özellikle vurgulanmış farklı ön cephe mimari düzenlemesi yönünden de dikkat çekicidir. Mezarların iç kısımlarında podyum düzenlemeleri olabildiği gibi duvarlarda oluşturulmuş arkosol formunda

⁴ Tlos kent adı Likçe bir ifade olan "Tlawa" kelimesinden türetilmiştir. Tlawa ismi ise Hitit metinlerinde geçen Lukka topraklarındaki "Dalawa" yerleşimi ile özdeştir, bkz.: Carruba 1993, 13. Dalawa isminin geçtiği Hitit kaynakları arasında Yalburt'da bulunan ve üzerinde büyük Hitit kralı IV. Tuthaliya'nın Lukka Ülkesi'ne düzenlediği seferin hieroglif yazıtla anlatıldığı açık hava tapınağı ortostatları büyük önem taşımaktadır. Bu ortostatlardan 14. ve 15. bloklar üzerinde: "Dalawa Ülkesi'ne indim. Dalawa Ülkesi'nin kadınları ve çocukları önümde eğildiler. Erkeklerini beraberimde götürdüm. Öküzleri ve koyunları boldu", ifadesi okunmaktadır, bkz.: Poetto 1993, 70-74.

⁵ Likya Bölgesi kaya mezarı tipolojisi ve kronolojisi için bkz.: Hülten 2006, 31-50.

⁶ Tlos lahitleri için bkz.: Keskin 2014.

⁷ Korkut 2011, 6, res. 12-13.

nişler de kullanılmıştır. Ayrıca mezarların alt kısmında ayrı bir girişi bulunan tonozlu hyposorion odalarına yer verilmiştir.

Genelde doğal kayaların üzerinde oluşturulmuş “chamosorion mezarlar” Tlos Antik Kenti’nde en sık karşılaşılan mezar anıtları içerisinde yer alır. Bazı örneklerin anakaya kütlelerinden kopmuş daha küçük kaya parçalarının üzerinde bulunduğu görülür. Kaya kütleleri üzerinde chamosorion tipi mezarların tekil örnekleri olabildiği gibi yan yana yerleştirilmiş birden fazla mezarın bir arada olduğu gruplar da tespit edilmiştir. Diğer yandan bazı kayaların iki veya daha fazla kullanıldığı da gözlemlenmiştir. Örneğin kayanın bir yüzünde Klasik Dönem’e tarihlenen kaya mezarı bulunurken, kaya kütlelerinin üst kısmında daha geç dönemlerde oluşturulmuş chamosorion tipi mezarlar bulunmuştur.

Likya Bölgesi’ne özgü “dikme anıt mezarlar” Tlos Antik Kenti’nde çok az sayıda örnek ile temsil edilmiştir. Bugüne kadar sadece bir dikme anıt mezar insitu olarak yerinde lokalize edilmiştir. Söz konusu mezar tek parça yontulmuş doğal kaya kütlelerinin üzerine bir lahit teknesi yerleştirilerek oluşturulmuştur. Diğer dikme anıt mezarlar birkaç iri bloğun düzgün tıraşlanması ve üst üste oturtulması yöntemiyle şekillendirilmiştir. En üstte ise mezar odasına yer verilmiştir. Benzer dikme anıt mezar örneklerinin akropolü çevreleyen geç antik çağ surunda devşirme malzeme olarak kullanıldığı görülmüştür.

Tlos Antik Kenti’nde gözlemlenen son mezar grubunu “basit toprak gömüleri” oluşturmaktadır. Bu tür mezarlar daha çok ince tuğla parçalarıyla çevrelenmiş ve gömüler doğrudan toprağa yapılmıştır. Bu mezarların üst yüzeylerinin sıklıkla devşirme taş malzemeye kapatıldığı tespit edilmiştir. Bazı mezarlar ise özel üretilmiş tuğla levhaların çapraz biçimde yerleştirilmesiyle şekillendirilmiştir. Basit toprak gömülerinde tekil gömü yapılabildiği gibi birden fazla gömünün üst üste aynı mezarda yapıldığı da belgelenmiştir.

Kaya mezarları grubu içerisinde değerlendirilen bazı örnekler hem cephe düzenlemeleri hem de mezar girişindeki kabartmalı süslemelerle diğerlerinden ayrılmaktadır. Tlos akropolünün kuzeyindeki titan kayalığında⁸, düzleştirilmiş bir terasın önünde oluşturulan ve dört sütundan ibaret alınlıklı bir İon tapınağı cephe düzenlemesine sahip kaya mezarı söz konusu mezar anıtları içerisinde en görkemli olanıdır (Res. 1). Hem mimari formu hem de kabartmalarıyla öne çıkan bu mezar anıtı bugüne kadar pek çok çalışmada irdelenmiştir⁹. Ancak bu yayınlar herhangi bir kazı çalışmasıyla desteklenmediğinden mezarın yorumlanmasında sorunlar yaşandığı gibi tarihlenmesinde de birbirinden farklı görüşler ortaya çıkmıştır. 2011 yılı kazı sezonunda ilk kez mezarın çevresi ve içinde kazı çalışmaları yürütülmüştür (Res. 2). Bu esnada ulaşılan arkeolojik bulgular bu mezarın daha kapsamlı biçimde ele alınmasını zorunlu kılmıştır.

4,92 x 4,58 m ölçülerinde bir alanı kaplayan bu anıt mezar için yayınlarda “Bellerophon Kaya Mezarı” tanımlaması kullanılmaktadır. Bellerophon kaya mezarı ifadesinin geçtiği en erken kaynak antik çağlara kadar gitmektedir¹⁰. Quintus Smyrnaeus’a göre Tlos’lu bir komutan olan “Skylakeus” Troya savaşlarına katılmış ve yine kendisi gibi Likyalı olan Glaukos’a yoldaşlık etmiştir. Cesur ve yürekli bir mızrak savaşçısı olarak tanımlanan Skylakeus, Akha ordularının İlion’u işgal etmesinin ardından silah arkadaşları olmaksızın tek başına Likya’ya döner. Tlos’un girişinde onu karşılamaya gelen kadın ve çocuklardan oluşan gruba tüm hemşerilerinin savaşta nasıl öldüğünü etraflıca anlatır. Nitekim onlar da yurduna ölmeden tek başına dönen Skylakeus’un etrafını çevirip yere düşene dek taşladılar. Quintus’un anlatımına göre bu olay Tlos akropolünün kuzeyini oluşturan ve titan kayalığı olarak adlandırılan yerde, “Bellerophon kaya mezarının” hemen önünde gerçekleşmiştir. Atılan taşlarla Skylakeus’a burada bir de mezar oluşturulmuştur. Daha sonra Tanrıça Leto’nun oğlu Apollon’un emri doğrultusunda Skylakeus onuruna burada törenler düzenlenmiş, saygı gösterilerek tanrılaştırılmıştır.

⁸ Titan kayalığı ifadesi ilk kez Quintus Smyrnaeus tarafından (Posthomerica 10, 163) kullanılmıştır.

⁹ Borchhardt 1968, 217, res. 40; Zahle 1979, 325, nr. 10; Işık 2002, 112, res. 13-15; Pekridou-Gorecki 2012, 117.

¹⁰ Quintus Smyrnaeus’un Bellerophon kaya mezarı tanımlamasını ilk kullanan antik yazar olduğu bilinmektedir, bkz.: Quintus Smyrnaeus, Posthomerica 10, 147-166.

Bellerophon kaya mezarı yan yana konuşlanmış iki mezar odası ve girişte yer alan bir ön odadan oluşmaktadır (Res. 3). Arka kısımda kalan mezar odaları içerisinde, diğer kaya mezarlarında da görülen ölü yatakları bulunmaktadır. Sadece ortadaki geleneksel derin hareket çukurlarına burada yer verilmemiştir. Girişin solunda kalan 2,10 x 2,05 m ölçülerindeki mezar odası diğerine oranla daha gösterişli düzenlenmiştir (Res. 4). Odanın doğu, batı ve güney duvarlarında olmak üzere U formunda planlanmış toplam dört adet kline bulunmaktadır. Bu klinelerden doğu yönde olanı iki katlıdır. Kaya mezarının sağ kısmındaki 2,06 x 2,20 m ölçülerinde olan ikinci mezar odasında bulunan klineler tek katlı olup yine U formunda düzenlenmiştir (Res. 5). Yapılan detaylı incelemeler sonucunda bu klinelerin diğerlerine oranla çok dar ve kısa tutulduğu, bitirilmediği anlaşılmıştır. Böylece de sağdaki mezar odasının gömü için kullanılıp kullanılmadığı sorusu tartışma konusudur. Soldaki mezar odası gibi detaylı işlenmeyen bu mekanın hyposorion amaçlı kullanılmış olma olasılığı da bulunmaktadır.

Kazı çalışmaları kapsamında Bellerophon kaya mezarının solundaki mezar odasında toplam yüksekliği 12 cm olan bir toprak dolgu temizlenmiştir. Toprak katmanı içerisinde dağınık durumda olan ve hiçbir şekilde anatomik düzen göstermeyen küçük kemik parçaları ile çene kemiğinden bağımsız diş örnekleri ele geçmiştir. Elenen toprak içerisinde ayrıca İÖ 5. yüzyılın ilk yarısından İS 4. yüzyıla kadar çeşitlilik gösteren seramik parçaları tespit edilmiştir. Çanak çömlek buluntuları arasında günlük kullanım seramikleri dışında Klasik Dönem İonya kaseleri ile Hellenistik Dönem siyah ve kırmızı astarlı seramikler grubuna giren kase formlarına bolca rastlanılmıştır. Düz parçaların yoğunlukta olduğu az sayıda cam buluntular dışında dolgu toprak içerisinden Roma Dönemi'ne tarihlenen bir bronz sikke de ele geçmiştir. Eşik taşından itibaren toprak dolguyla kaplı sağdaki mezar odasında yapılan kazı çalışmaları esnasında 15 cm derindeki mezar zeminine ulaşılmıştır. Soldaki mezar odasına kıyasla seramik buluntunun daha yoğun olduğu bu mekanda da benzer şekilde Klasik Dönem İonya kaseleri ve Hellenistik Dönem'e özgü seramik formların yanı sıra Roma Dönemi günlük kullanım seramiklerinden örnekler ele geçmiştir. Anatomik düzen göstermeyen küçük kemik parçalarının dışında tek göğsün sağlam olarak günümüze ulaştığı kireç taşından yapılmış halteros formu adak, çivi ve bronz plaka parçaları ile bir adet Likya Birliği bronz sikkesi dolgu toprakta tespit edilen diğer buluntulardır.

Bellerophon kaya mezarı ön odasında, her iki mezar odasının arasındaki kaya yüzeyi sağlı sollu konsollar ile sınırlanmış İon tarzı bir kapı betimlemesi ile doldurulmuştur (Res. 6). İki kanatlı düzenlenmiş kapının üst panellerinde aslan başlı kapı kolu betimlemeleri bulunmaktadır. Alt paneller ise boş bırakılmıştır. Kapı panellerinin çerçeveleri raparalarla hareketlendirilmiştir. Her iki mezar odasının girişi kabartmalar ile vurgulanmıştır. Soldaki mezar odasının üstünde başı cepheden verilmiş; sağ ön ayağı havaya kalkık yürür vaziyette betimlenmiş aslan figürü bulunmaktadır. Girişin hemen altında ise sağa doğru yatar pozisyonda bir köpek kabartması işlenmiştir. Sağdaki mezar odasının girişinin üstünde bir su kuşu kabartması betimlenmiştir. Girişin altında ise soldaki örnek ile bakışlımlı olan ikinci bir köpek kabartması verilmiştir.

Bellerophon kaya mezarı ön odasının sağ duvarı özensiz traşlanmış olup burada herhangi bir kabartmaya yer verilmemiştir. Bu durum daha çok sağdaki mekanın ikincil işleviyle bağlantılı olmalıdır. Ön odanın solundaki düzleştirilmiş kaya yüzeyi ise şaha kalkmış kanatlı at Pegasus üzerinde duran bir savaşçı figürü ile hareketlendirilmiştir (Res. 7-8). Tanrısal bir duruş sergileyen bu figür uzun saçlı ve sakallı olup başında sorguçlu bir miğfer taşımaktadır. Figür sol eli ile atın yularını tutarken yukarı kaldırdığı ve geriye çektiği sağ elinde ise mızrak tutmaktadır. Figürün bu duruşu bir saldırı pozisyonunda olduğuna işaret etmektedir. At betimlemesinin hemen önünde, sırtından keçi başı yükselen bir de Chimeira kabartması bulunmaktadır. Chimeira figürü aynı istikamete doğru koşarken verilmiş olup son anda başını geriye doğru döndürdüğü ve savaşçı figür ile karşı karşıya geldiği belirgindir. Kaya mezarının ön odasında özetlenen bu kompozisyon ile mitolojik bir kahraman olan Bellerophon ve Chimeira canavarı mücadelesinin vurgulandığı açıkça görülmektedir. Bellerophon mitolojisinin Likya Bölgesi'nde ayrı bir yeri ve önemi vardır¹¹. Dolayısıyla Bellerophon ve Chimeira mücadelesi Likya sanatında sıkça tercih edilen bir anlatım olmuştur. Ancak bu anlatımlarda kullanılan savaşçı erkek figürünün doğrudan mitolojik kahraman

¹¹ Pekridou-Gorecki 2012, 116-117.

Bellerophon'u temsil edip etmediği konusu tartışmalıdır. Tlos örneğinde mezar sahibinin kendisini Bellerophon ile özdeşleştirdiği ve böylece de yüceltmek istediği açıktır. Bundan dolayı olsa gerek ki mezarın ön yüzü, diğer kaya mezarlarının aksine alınlıklı bir tapınak cephesini andırır şekilde düzenlenmiştir.

Bellerophon kaya mezarının hemen sağında, düzleştirilmiş doğal kaya yüzeyinde bir Likçe mezar yazıtı¹² bulunmaktadır (Res. 9). Bahsi geçen Likçe yazıtın içeriğinde mezar sahibinin Hrixttibili ve eşi olduğu açıkça belirtilmiştir. Yazıtın hemen üst kısmında bulunan sanduka şeklindeki yalın kaya mezarı ile yakın çevredeki diğer kaya mezarlarının tamamı Roma Dönemi'ne tarihlendiğinden bu Likçe yazıt Bellerophon kaya mezarı ile bağlantılı olmalıdır. Böylece literatürde Bellerophon mezarı olarak tanımlanan kaya mezarının aslında yandaki Likçe yazıtta ismi geçen Hrixttibili'ye ait olduğu anlaşılır. Likçe yazıtta mezar sahibi için, yerel tanrı Trggas'ın rahibi gibi tanrısal bir görev atfedilmesi, ayrıca Hrixttibili'nin bir Tlos beyi olabileceğine de işaret etmektedir. Gerçi bugüne kadar bilinen diğer yazıtlarda Hrixttibili ismine hiç rastlanılmamıştır. Bundan başka dynastik dönem sikke baskıları üzerinde de Hrixttibili ismi ile karşılaşılmamıştır. Likya dynast isimlerinin vurgulandığı örnekler üçüncü grup Likya sikkeleri olup İÖ 460-420 yıllarına tarihlenmektedir¹³. Benzer şekilde İÖ 425-360 yılları arasında tarihlenen dördüncü grup Likya sikkelerinde de dynast isimlerine yer verilmiştir¹⁴. Ancak bu dönemde Likya beyleri kendilerini bir Pers başlığı olan Tiara ile resmetmiştir. Bu dönemde Likya sanatındaki pers etkisi ayrıca saç ve sakal ile yüz detaylarında da gözlemlenir. Kaya mezarındaki Hrixttibili betimlemesinin saç ve sakal detayları ile yüz anatomisi Likya sanatında Pers etkisinin henüz gelenek olarak hissedilmediği bir dönemde yapıldığını göstermektedir. Diğer yandan İÖ 500-440 yılları arasında tarihlenen ikinci grup Likya sikkeleri üzerinde de benzer figürlere yer verilmiştir¹⁵. Ancak bu figürlerin daha çok Ares ve Herakles gibi mitolojik kahramanların yanında Sarpedon ve Glaukos gibi Likya'nın yerel efsanevi kahramanları olduğu düşünülmektedir. Tüm bunlar Hrixttibili'nin Erken Klasik Dönem'de yaşamış bir Tlos beyi olduğu düşüncesini doğrulamaktadır.

Bellerophon kaya mezarının dış cephesini oluşturan İon düzenindeki sütun ve başlıkların detayları verilmemiştir. Buna karşın alınlık içerisinde Likya Bölgesi'nde pek alışık olmadığımız özel bir kompozisyon tüm detaylarıyla işlenmiştir. Alınlığın merkezi oldukça cüsseli verilmiş bir erkek büstü ile vurgulanmıştır (Res. 10-11). Büstün yüzü büyük oranda tahrip olduğundan detayları tam olarak anlaşılabilir durumdadır. Ancak büstün saçlarının uzun verildiği ve bunların yanlardan omuzlara doğru döküldüğü rahatlıkla görülmektedir. Bundan başka kollar dirsekten kırılarak yukarı kaldırılmış ve ellerde solda bir şimşek demeti, sağda ise çift ağızlı bir balta taşınmaktadır. Alınlığın köşelerine yakın noktalarda sağlıklı sollu yatar vaziyette aslan figürlerine yer verilmiştir. Aslanlar sağ ayaklarını öne doğru uzatmış ve merkezdeki büstün kollarına dokunur pozisyonundadır.

Alınlık içerisinde aslan betimlemeleriyle birlikte verilen bu büstün tanrısal bir içeriğe sahip olduğu düşünülmektedir¹⁶. Likya Bölgesi'ne yabancı olan bu ikonografinin benzerlerine Hitit sanatında rastlanılır. Örneğin ellerinde çift ağızlı balta ve şimşek demeti taşıyan tanrısal figürler Hitit panteonundaki fırtına tanrısı Teşup anlatımlarından bilinmektedir¹⁷. Daha sonra Geç Hitit sanatında (Res. 12) sıkça kullanıldığı gözlemlenen bu kompozisyonun geniş bir coğrafyada yayılım gösterdiği de belgelenmiştir¹⁸. Özellikle doğu Kilikia ve Kommagene Bölgesi'ndeki kabartmalar bu ikonografinin Roma Dönemi'ne kadar gelenekselciliğini koruduğunu göstermektedir¹⁹. Hititlerin fırtına tanrısı Teşup'un ya da Luvilerin baş tanrısı Tarhunt'un Likya Bölgesi'nin yerel tanrısı Trggas ile eşdeğer

¹² Kalinka 1901, nr. 22.

¹³ Korkut 2014, 18-20 res. 8-14.

¹⁴ Korkut 2014, 20-23 res. 15-28.

¹⁵ Korkut 2014, 18-19 res. 4-7.

¹⁶ Likya mezar anıtlarında tanrısal betimlemelerin kullanılması alışık olunan bir durum değildir, bkz.: Froning 2003, 137-158.

¹⁷ Schwemer 2001.

¹⁸ Orthmann 1971, 233-239; Hawkins 2000; Melchert 2003, 281-337.

¹⁹ Blömer ve Winter 2011, 341.

olduğu bilinmektedir²⁰. Dolayısıyla Bellerophon kaya mezarı alınlığı içerisinde betimlenen büst Likya'nın gök tanrısı Trggas'ı sembolize etmiş olmalıdır. Gök tanrısı Trggas'ın Tlos için özel bir anlamı bulunmaktadır. Akropolün kuzeyinde oluşturulmuş bir kutsal alanda at üzerinde hareket halinde verilmiş bir tanrı kabartması yer almaktadır (Res. 13)²¹. Bu kabartma Likya Bölgesi'nde de sevilerek kullanılan Kakasbos ikonografisinden farklılıklar içermektedir²². Sağa dönük biçimde betimlenen figür geride havaya kaldırdığı sağ eliyle bir mızrak tutarken sol eliyle de atın dizginlerine uzanmaktadır. Kutsal alandaki ikinci resimsel anlatım bir boğa kabartması olup mekanın doğu yönündeki kayalık yüzeyine işlenmiştir (Res. 14). Kayalık alanda özel hazırlanmış mimari düzenleme ve kabartmalarla vurgulanan dinsel inanç ile Bellerophon kaya mezarı alınlığında resmedilen tanrısal büstün sembolize ettiği karakter aynı olmalıdır. Her ikisinde de onurlandırılan tanrısal gücün yerel Likya tanrısı Trggas olduğu açıktır. Bellerophon kaya mezarı alınlığındaki tanrısal figür hem duruşu hem de taşıdığı atributlarla dynastik dönem öncesi gelenekte verilmiştir. Kutsal alandaki betimleme tarzı ise daha çok dynastik dönem ve sonrası tanrısal anlatımlar ile bağlantılıdır. Ancak kutsal alandaki boğa kabartması dynastik dönem öncesinde Anadolu'da sıkça karşılaşılan sakral içerikli bir anlatımdır. Benzer boğa betimlemelerin en yakın örnekleri Xanthos şehrinde bilinmektedir²³. Erken Arkaik Dönem'e tarihlenen Xanthos boğa kabartmaları ile Geç Hitit örnekleri arasında tipolojik ve içerik bakımından yakın benzerlikler bulunmaktadır. Tlos Antik Kenti'ndeki Kronos Tapınağı'nın bulunduğu alanda ele geçen boğa kabartmalı ortostatlar bu geleneğin Klasik Dönem'de devam ettirildiğini gösteren diğer örneklerdir²⁴. Likya'nın Roma eyaletine dönüştürülmesi sonrasında bile bu gelenek önemini korumuştur. Ancak Tlos'un Roma Dönemi epigrafik buluntularında Trggas ismine rastlanılmaz. Bunun yerine Kronos ismi kullanılmıştır. Hatta Tlos Antik Kenti'nde tanrı Kronos'a adanmış Roma Dönemi'ne tarihli bir tapınak da bulunmaktadır. Büyük olasılıkla Roma Dönemi ile birlikte Likya'nın gök tanrısı Trggas'ın yerini yine bir gök tanrısı olan Kronos almış ve böylece her iki tanrı eşdeğer kabul edilmiş olmalıdır.

Bugüne kadar yapılan kronolojik değerlendirmelerde Bellerophon kaya mezarı için İÖ 4. yüzyılın ilk yarısından daha erkene giden bir tarih önerilmemiştir²⁵. Sadece tapınak cephesi düzenlemesinin tarihlemede dikkate alınması böyle bir sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Genel kaniya göre Likya Bölgesi'ndeki tapınak cephesi kaya mezarları İÖ 4. yüzyıldan itibaren kullanılmış olmalıdır²⁶. Ancak Bellerophon kaya mezarı kabartmalarının ikonografisi ve stilistik yapısı daha farklı bir tarihleme işaret etmektedir. Herşeyden önce atın üzerindeki Hrixttibili betimlemesinin uzun saç yapısı ile sivri uçlu katı sakalları halen arkaik gelenekte olduğunu göstermektedir. İÖ 5. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen Xanthos Harpy anıtının kuzey yüzündeki Kybernis kabartması²⁷ benzer stilistik özellikler taşıyan en yakın karşılaştırma örneğidir. İdeal vücut ölçüleri dışında hareketi ile uyum içinde olan ve böylece de daha gerçekçi duran ponderasyon ise Klasik Dönem özelliğidir. Yapılan detaylı gözlemler benzer stilistik özelliklerin Pegasus kabartmasında da olduğunu göstermiştir. Burada da daha doğal gözükken bir hareket ve bununla uyum içinde verilmiş bir kas yapısı sözkonusudur. Dönem özelliği olan bu stilistik yapının gözlemlendiği en yakın örnek yine Tlos Antik Kenti'nden bilinmektedir. Akropolün kuzeyindeki kutsal alanda bulunan ve Erken Klasik Dönem'e tarihlenen atlı tanrı kabartması benzer dönemsel özellikler

²⁰ Neumann 1979, 261.

²¹ Korkut 2015, 90-93.

²² Anadolu'daki atlı tanrı ve kakasbos betimlemeleri için bkz.: Delemen 1999.

²³ Courtils 2006, 145-152.

²⁴ Korkut 2012, 460, res. 9.

²⁵ Borchhardt 1968, 170. İÖ 4. yüzyıl Likya kaya mezarları kabartmalarını etraflica irdeleyen J. Zahle Bellerophon kaya mezarı için herhangi bir tarihleme önermemiştir. Ancak Bellerophon kaya mezarı kabartmasıyla ikonografik yönden bağlantılı olduğunu belirttiği akropolün kuzeyindeki atlı tanrı kabartmasını İÖ 5. yüzyıla tarihlemiştir, bkz.: Zahle 1979, 325-326.

²⁶ Roos 1985, 50-51; Borchhardt ve Bleibtreu 2013, 443, lev. 244.

²⁷ Froning 2002/2003, 140, res. 10.

yansıtmaktadır. Bundan başka İÖ 5. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen Xanthos G Anıtı kabartmalarında²⁸ da aynı dönem özellikleri görülmektedir. İÖ 5. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren Likya sikkeleri üzerindeki bey tasvirleri tiara ile resmedilmiş olup saç ve sakal yapıları pers geleneğindedir. Hrixtibili kabartmasında tiara yerine miğferin kullanılması dönemselsel bir tercihle bağlantılı olup henüz pers geleneğinin benimsenmediği bir zaman dilimine işaret etmektedir. Böylece Bellerophon kaya mezarı için İÖ 5. yüzyılın 2. çeyreği en uygun dönem olarak gözükmektedir. Diğer yandan Pegasus ve aslan betimlemeleri Tlos'un sembollerindedir. Dynastik dönem Likya sikkelerinin ikinci grubunda değerlendirilen örneklerin ön yüzlerinde aslan; arka yüzlerinde ise Pegasus motifleri kullanılmıştır²⁹. Bu sikkelerin en geç örneklerinin İÖ 5. yüzyılın ortalarında değerlendirilmesi de Bellerophon kaya mezarı için önerilen tarihi desteklemektedir. Bunların dışında her iki mezar odasında yapılan kazı çalışmaları esnasında çok sayıda seramik parçası günışığına çıkmıştır. İS 4. yüzyıla tarihlenen günlük kullanım seramikleri mezarın son kullanım dönemini göstermesi açısından önemlidir. Bu tarihlleme Quintus Smyrnaeus'un Bellerophon kaya mezarı aktarımları ile dönemselsel açıdan örtüşmektedir. Bunlardan başka Erken Klasik Dönem'e kadar tarihlenen seramik buluntuları da kazılar esnasında her iki mezar odasında ele geçmiştir (Res. 15). Sayıları az da olsa, İonya Bölgesi'nde yaygın olarak bilinen kase formları³⁰ ile benzer söz konusu seramikler kaya mezarının erken kullanım evresiyle bağlantılıdır. Benzer seramik formlarına Tlos'un komşusu diğer Likya kentlerinde de rastlanılmıştır³¹.

Yukarıda sıralanan kronolojik özellikler Bellerophon kaya mezarının Likya Bölgesi'nde bilinen en erken tüçgen alınlıklı tapınak cephesi düzenlemesine sahip mezar anıtlarından biri olduğunu ve ayrıca Tlos'da henüz Likya tipi kaya mezarlarının kullanılmadığı bir dönemde inşa edildiğini göstermektedir. Likya Bölgesi'ndeki kaya mezarlarının çok az sayıda örneği kazı buluntuları ışığında tarihlenmiştir. Oluşturulan tipolojik ve kronolojik şablonun genelde tüm bölge için geçerli olduğuna inanılmaktadır. Bunun da, Bellerophon kaya mezarı örneğinde olduğu gibi sakıncaları bulunmaktadır. Dolayısıyla Likya Bölgesi kaya mezarlarının bir bütün olarak ele alınması ve yeni bulgular ışığında mevcut kronolojinin revize edilmesi gerekmektedir.

²⁸ Boardman 1998, 249 res. 214.

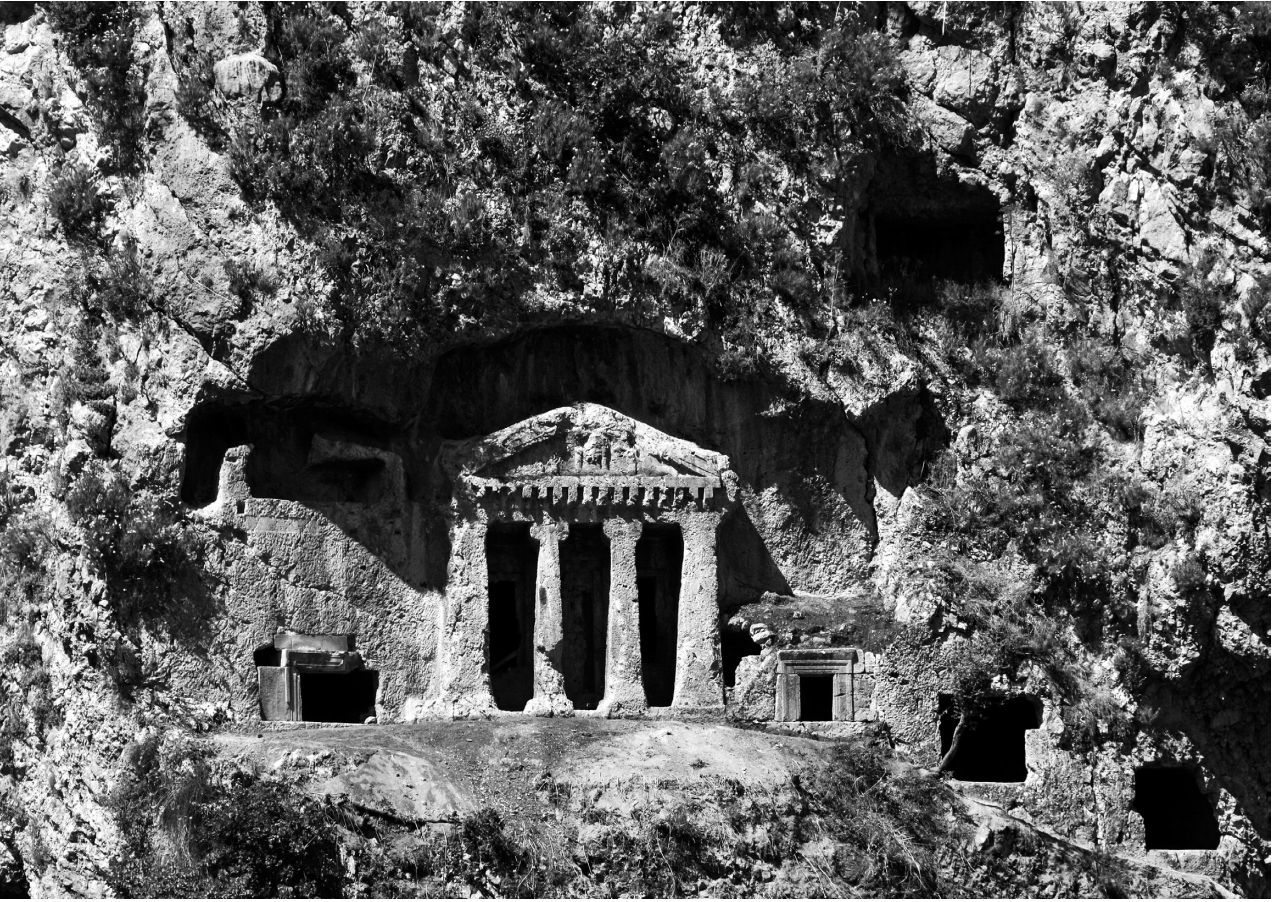
²⁹ Korkut 2014, 18-27, res. 4-5.

³⁰ Schattner 2007, 304-369, res. 78-96.

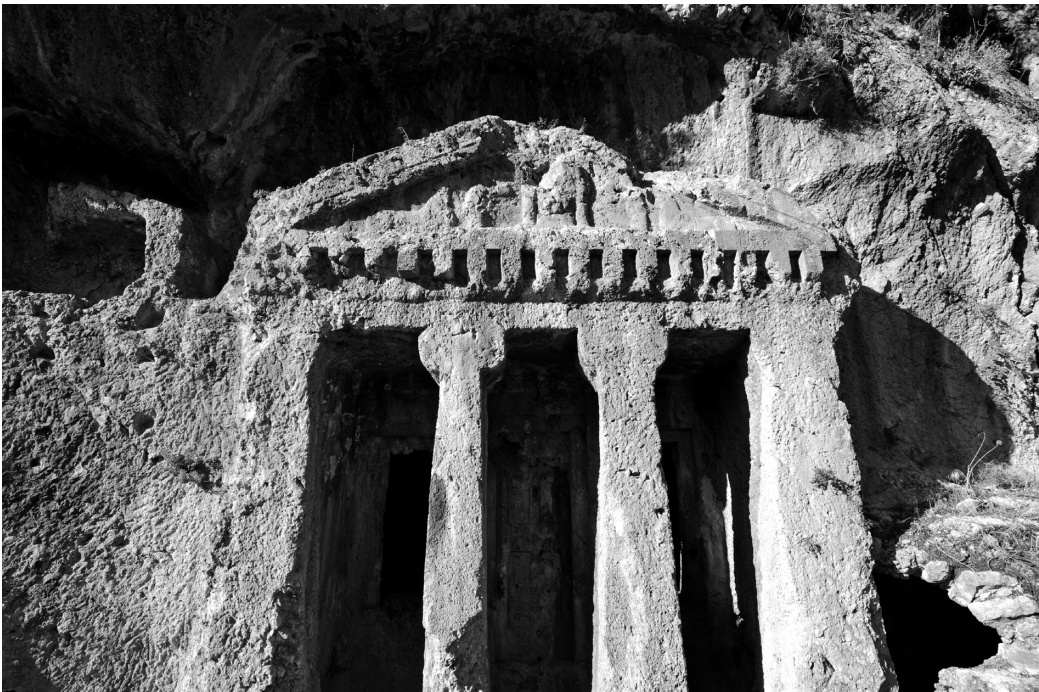
³¹ Letoon Antik Kenti buluntuları bahsi geçen seramiklere benzer en yakın örneklerdendir, bkz.: Lemaitre 2007, 123-125, res. 7-8.

Kaynakça

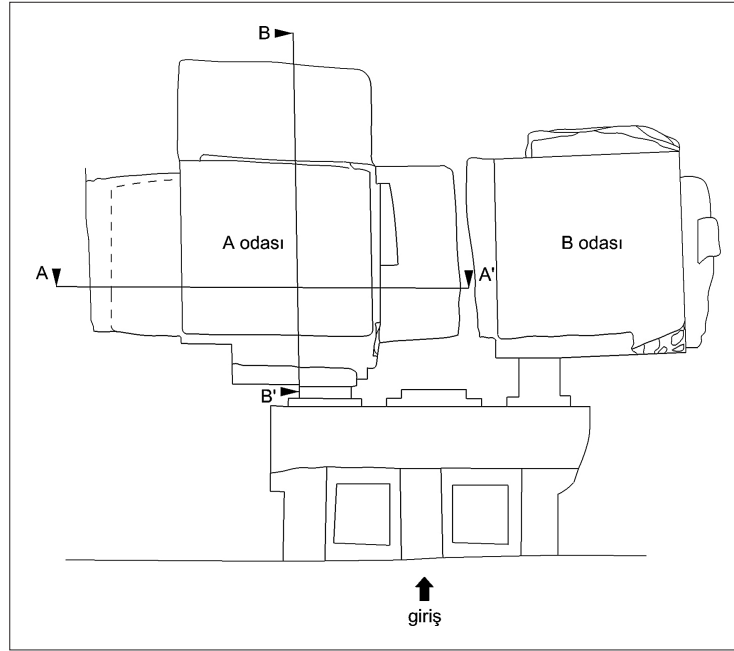
- Blömer – Winter 2011 Blömer, M. – E. Winter, *Kommagene. Toros ve Fırat Arasındaki Tanrular Ülkesi*, İstanbul, 2011.
- Boardman 1998 Boardman, J., *Griechische Plastik. Die spätclassische Zeit*, Mainz am Rhein, 1998.
- Borchhardt 1968 Borchhardt, J., “Epichorische, gräko-persisch beeinflusste Reliefs in Kilikien”, *Istanbuler Mitteilungen* 18, 1968, 161-211.
- Borchhardt - Bleibtreu 2013 Borchhardt, J. – E. Bleibtreu, *Struckturen Lykischer Rezidenzstädte im Vergleich zu älteren Städten des Vorderen Orients*, İstanbul, 2013.
- Carruba 1993 Carruba, O., “Dynasten und Städte. Sprachliche und sonstige Bemerkungen zu den Namen auf den lykischen Münzen”, J. Borchhardt – G. Dobesch. (Ed.), *Akten des II. Internationalen Lykien-Symposiums*, Mai 6-12, 1990, Wien, 1993, 11- 26.
- Courtils 2006 Courtils, des J., “Nouvelles découvertes à Xanthos”, K. Dörtlük (Ed.), *III. Likya Sempozyumu*, Kasım 7-10, 2005, İstanbul, 2006, 145-152.
- Delemen 1999 Delemen, İ., *Anatolian Rider-Gods: A Study of Stone Finds from the Regions of Lycia, Pisidia, Isauria, Lycaonia, Phrygia, Lydia, Caria in the Late Roman Period*. Bonn, 1999.
- Fellows 1840 Fellows, Ch., *An Account of Discoveries in Lycia, Part 1-2*. London, 1840.
- Froning 2002/2003 Froning, H., “Das so genannte Harpyienmonument von Xanthos. Ein Beispiel für Akkulturation im südwestlichen Anatolien”. *Nürnberger Blätter zur Archäologie* 19, 2002/2003, 137-158.
- Hawkins 2000 Hawkins, J.D., *Corpus of hieroglyphic Luwian Inscriptions. Vol. 1. Inscriptions of the Iron Age*, Berlin, 2000.
- Hülnden 2006 Hülnden, O., *Gräber und Grabtypen im Bergland von Yavu (Zentrallykien). Studien zur Antiken Grabkultur in Lykien*, Bonn, 2006.
- Işık 2002 Işık, F., “Die Vergöttlichung der lykischen Dynasten im Lichte ihrer Gräber”, *Lykia* VI, 2002, 107-124.
- Kalinka 1901 Kalinka, E., *Tituli Asiae Minoris I. Tituli Lyciae Lingua Lycia Conscripti*. Wien, 1901.
- Keskin 2014 Keskin, K., *Tlos Lahitleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Antalya, 2014.
- Korkut 2011 Korkut, T., “Tlos 2009 Yılı Kazı Etkinlikleri”, 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1, Ankara, 2011, 1-16.
- Korkut 2010 Korkut, T., “Tlos 2010 Kazı Etkinlikleri”, 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1, Ankara, 2012, 453-474.
- Korkut 2014 Korkut, T., “Die Götterdarstellungen auf den Münzen von Tlos”, R. Amedick – H. Froning – W. Held (Ed.), *Marburger Winckelmann-Programm*: 17-33. Marburg, 2014.
- Korkut 2015 Korkut, T., *Tlos: Akdağlar’ın Yamacında Bir Likya Kenti*, İstanbul, 2015.
- Lemaitre 2003 Lemaitre, S., “Contribution à l’étude du mobilier céramique des époques archaïque et classique au Létoon de Xanthos”, S. Lemaitre (Ed.), *Les produits et les marches. Céramique antique en Lycie*, Mart 21-22, 2003, Bordeaux, 2007, 115-136.
- Melchert 2003 Melchert, H.C., *The Luwians*, Brill, 2003.
- Neumann 1979 Neumann, G., “Namen und Epiklesen lykischer Götter”, *Florilegium Anatolicum*, 1979, 259-271.
- Orthmann 1971 Orthmann, W., *Untersuchungen zur späthethitischen Kunst*, Bonn, 1971.
- Pekridou-Gorecki 2012 Pekridou-Gorecki, A., “Ikonographische Analysen mit hermeneutischen Anmerkungen, Limyra”, J. Borchhardt – A. Pekridou-Gorecki (Ed.), *Studien zu Kunst und Epigraphik in den Nekropolen der Antike*, Wien, 2012, 37-156.
- Poetto 1993 Poetto, M., *L’iscrizione Luvio Geroglifica di Yalburt*, *Studia Mediterranea* 8, Pavia, 1993.
- Roos 1985 Roos, P., *Survey of Rock-Cut Chamber-Tombs in Caria. South-Eastern Caria and Lyco-Carian Borderland*, Göteborg, 1985.
- Schattner 2007 Schattner, T.O., *Didyma: Die Fundkeramik vom 8. Bis zum 4. Jahrhundert v. Chr.*, Mainz am Rhein, 2007.
- Schwemer 2001 Schwemer, D., *Die Wettergottgestalten Mesopotamiens and Nordsyriens im Zeitalter Keilschriftkulturen: Materialien und Studien nach den schriftlichen Quellen*, Wiesbaden, 2001.
- Zahle 1979 Zahle, J., “Lykische Felsgräber mit Reliefs aus dem 4. Jh. V. Chr.”, *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 94, 1979, 244-346.

Res. 1

Res. 2

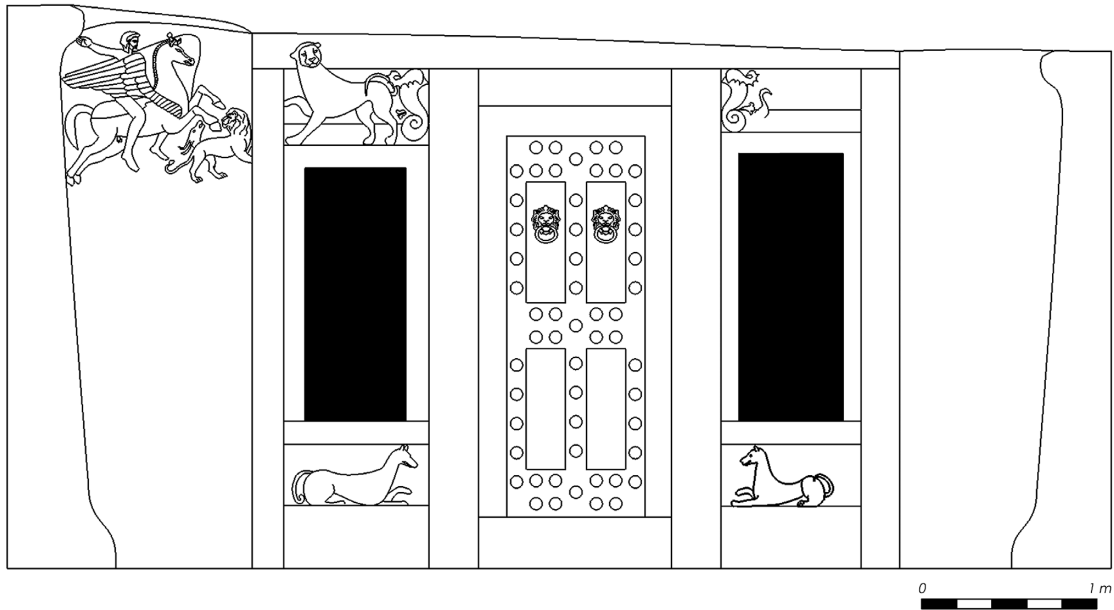
Res. 3

Res. 4

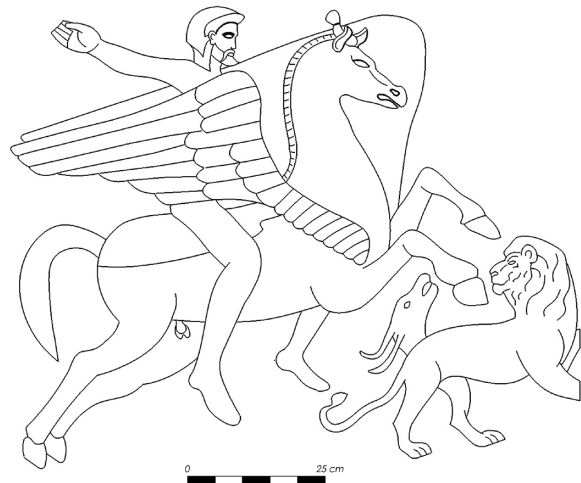
Res. 5

Res. 6

Res. 7

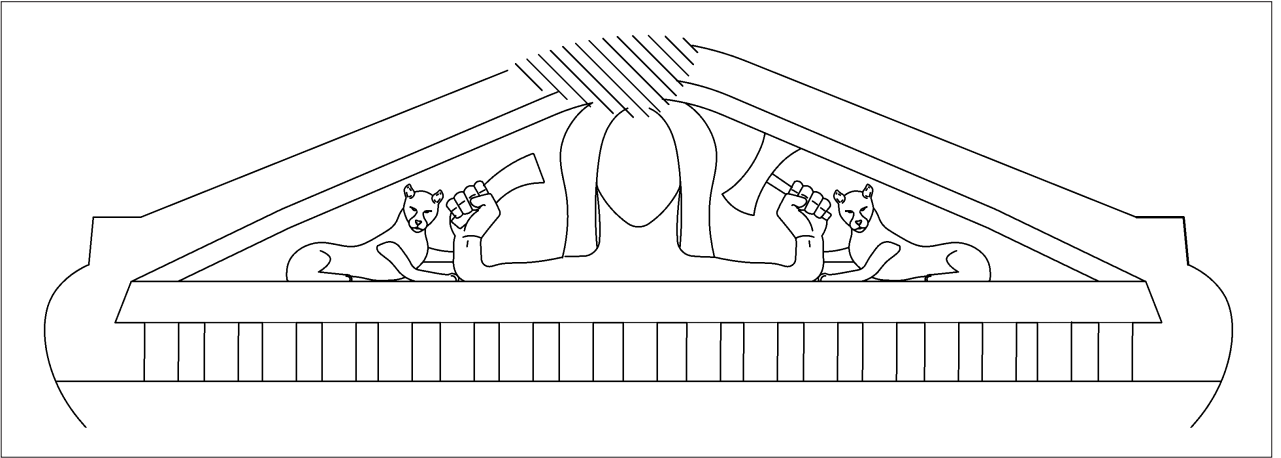
Res. 8

Res. 9

Res. 10

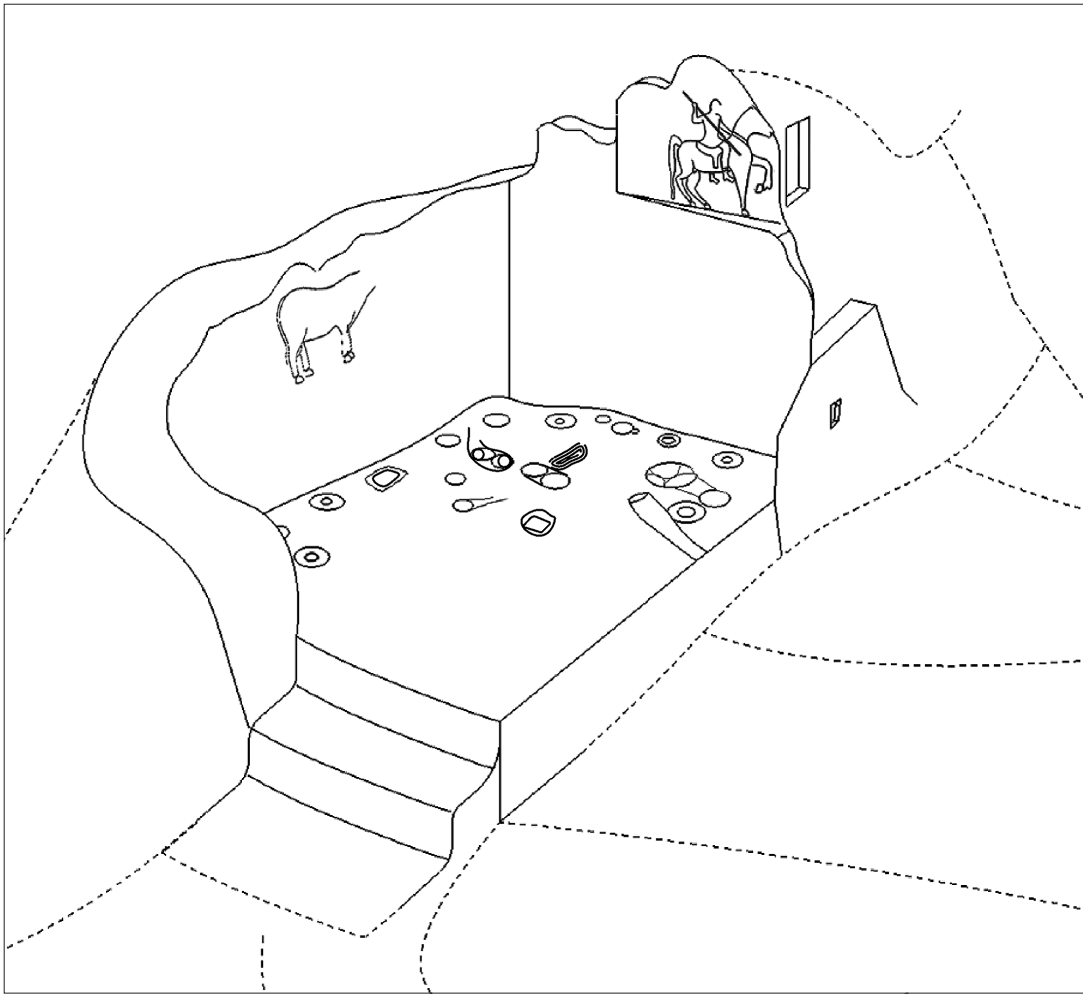
Res. 11

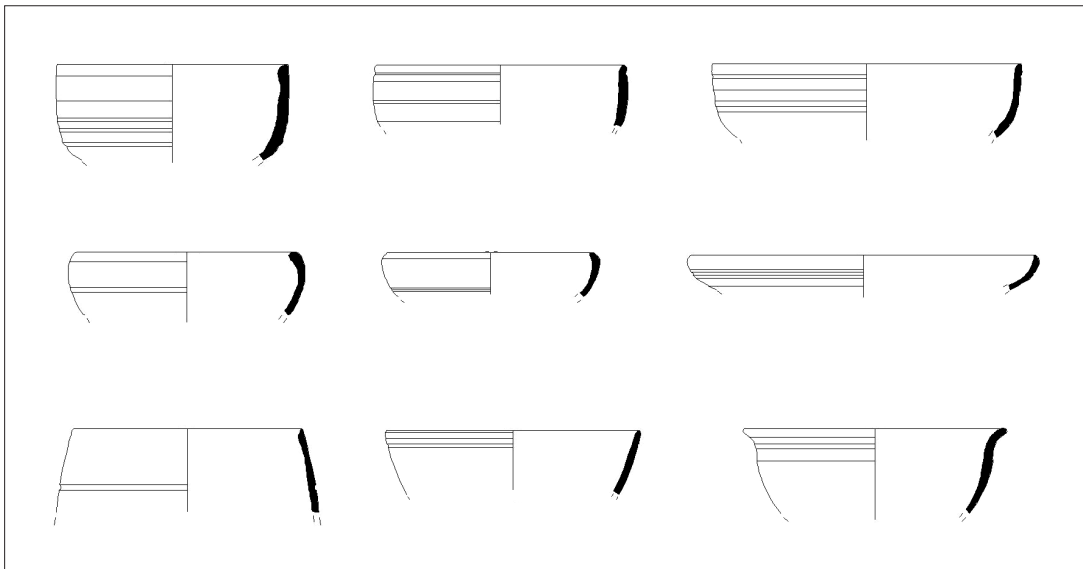
Res. 12

Res. 13

Res. 14

Res. 15

